

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2015

Milan Štorek

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Reflexe zahraničně-politických zpráv v českých zemích
mezi lety 1830–1848**

Milan Štorek

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Reflexe zahraničně-politických zpráv v českých zemích
mezi lety 1830–1848**

Milan Štorek

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Miroslav ŠEDIVÝ, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. Miroslavu Šedivému, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za cenné rady a připomínky při jejím zpracování.

Obsah

1	Úvod	1
2	Cenzura v Rakousku	5
3	Francie	11
4	Španělsko	22
5	Velká Británie	35
6	Německý spolek	44
7	Rusko	52
8	Závěr	57
9	Prameny a literatura	62
10	Resumé	68

1 Úvod

Doba předbřeznová je v české historiografii značně opomíjenou kapitolou. Sice existují výzkumy zasahující do tohoto období, ale z velké části jsou zaměřené na národní obrození a jeho osobnosti. To ovšem nereflktuje širší stav společnosti, natož veřejné mínění. Novější práce indikují jisté možnosti ve výzkumu smýšlení obyvatel mezi lety 1830–1848. Tato diplomová práce se snaží přispět do této problematiky. Rakousko pod vládou kancléře Klemense Václava Nepomuka Lothara knížete Metternicha je často mylně pokládáno za Čínu Evropy, kterou obklopovala zeď restriktivních nařízení. Samozřejmě se obyvatelé Rakouska setkávali s tajnou policií či všudypřítomnou cenzurou, které jim zasahovaly do života. Avšak v mnoha případech úřady vykazovaly značnou míru benevolence. Poptávka po zakázané literatuře vedla ke vzniku černého trhu. Oficiální tisk rovněž přinášel značné množství informací, i když cenzurovaných. Lidé se proto mohli dozvědět o zahraničních událostech a vytvářet si na ně názor. Zájem o dění za hranicemi Rakouska byl v některých případech velmi značný.

Diplomová práce reflektuje ohlasy veřejnosti na zahraniční dění mezi lety 1830–1848. Analyzuje přístup obyvatel monarchie k informacím a prostředky, kterými se dostávaly do Rakouska. Rovněž zahrnuje vliv cenzury na jejich zisk. Dále se zabývá proměnami veřejného mínění v českých zemích s ohledem na dostupné zprávy ze zahraničí. Kromě toho zkoumá reakce obyvatel, a zdali zůstávali ve svých názorech konzistentní.

Práce je členěna do šesti tematických kapitol, vyjma první, rozdělených podle jednotlivých států, o nichž panoval největší zájem veřejnosti. První kapitola pojednává o působení cenzury v Rakousku. Zároveň je v ní přiblížen vývoj policejního i cenzurního úřadu a průběh samotného cenzurního řízení. Nastíněny jsou možnosti, jimiž se obyvatelstvo v případě zájmu dostávalo k zakázané literatuře. Taktéž je zde zahrnut vývoj opozice a její kritika rakouských poměrů. Druhá kapitola se již věnuje veřejnému mínění v českých zemích o událostech ve Francii. Zdůrazněn je vliv červencové revoluce na smýšlení

poddaných rakouského panovníka. Dále jsou popsány názory obyvatelstva v českých zemích na rozličné atentáty proti Ludvíku Filipovi. Velký ohlas způsobilo vypuknutí Rýnské krize a osamocení postoj Francie. Právě reakce na tyto události jsou obsaženy v tomto oddílu. Třetí kapitola analyzuje postoje během karlistických válek ve Španělsku v letech 1833–1839. Stručně je zde nastíněn vznik války, vývoj bojů, ale i mezinárodní intervence. Sledovány jsou názory na zúčastněné strany a jejich formování během tohoto konfliktu. Pozornost je věnována i ohlasům veřejnosti obyvatelstva na následující události, které vedly k pádu Baldemora Espartera, a rovněž k nástupu Isabely II. na španělský trůn. I důvodu velkého zájmu o dění ve Španělsku je této kapitole věnováno více prostoru. Čtvrtá kapitola mapuje názory občanů na situaci ve Velké Británii. Té se vyhnula revoluční bouře v roce 1830, přesto musela řešit problémy zahrnující chartistické hnutí či emancipaci katolíků vedených Danielem O’Connelllem. Ve třicátých letech nastoupila na trůn královna Viktorie, což se rovněž objevilo v ohlasech lidí. Reflektována je zde také britské zahraniční politika, zejména aféra kolem škuneru Vixen. Pátá kapitola zkoumá vliv revoluce na veřejné mínění v českých zemích ve vztahu k Německému spolku. Především se zaměřuje na hannoverskou aféru, kdy král zrušil ústavu, a vývoj názorů k tomuto počínu. Rovněž je analyzován postoj lidí s ohledem na dění v Prusku, především ve spojitosti s konfliktem krále a katolických arcibiskupů. V poslední, šesté, kapitole se nacházejí informace k vývoji v Rusku, respektive k povstání v Polské Kongresovce v roce 1830 a jeho vliv na veřejnost. Tato část kromě toho zahrnuje reakce na vybrané aspekty zahraniční politiky Petrohradu. Ovšem poddaní rakouského panovníka příliš nereflektovali události ve východní Evropě, proto je této kapitole věnováno méně prostoru.

K sepsání diplomové práce bylo využito množství nevydaných i vydaných pramenů a literatury v českém, německém a anglickém jazyce. Klíčovým zdrojem informací se staly situační zprávy uložené v Národním archivu v Praze ve fondu *Presidium českého gubernia – tajné*. Situační zprávy byly sestavovány policejním ředitelem pro potřeby gubernia. Tato hlášení o smýšlení obyvatelstva,

jeho potřebách a přáních, měla být odevzdávána měsíčně. Pro Prahu byla sepisována od srpna 1830 do března 1848. V rozmezí let 1830–1835 měla odlišný charakter od zpráv z pozdější doby. V tomto období dostávalo policejní ředitelství v Praze pro každý měsíc krátké situační zprávy z jednotlivých krajů v Čechách. Ovšem v mnoha případech nebylo sledováno veřejné mínění o zahraničních událostech, nýbrž pouze popis domácích záležitostí. Taktéž pro některé roky nejsou zprávy podávány pravidelně, ale za delší časový úsek, avšak v rozsahu měsíční zprávy. V roce 1835 se situace zlepšila. Situační zprávy dostaly jednotný vzhled. Skončilo rozdělení podle krajů, začalo dělení tematické a byly zasílány pravidelně. Hlášení z tohoto období jsou rozdělena na tři části. První část se věnuje postoje obyvatel monarchie k domácím událostem. Druhá část, stěžejní pro výzkum k diplomové práci, mapuje poměry v zahraničí. Zapsány jsou zde jak události, tak i názory lidí. V mnoha případech je u informací napsáno, že „vzbudily zájem“, ale smýšlení lidí zde není uvedeno. Nejvíce informací k zahraničním zprávám, v této souvislosti i k veřejnému mínění, je obsaženo v hlášeních z přelomu třicátých a čtyřicátých let. Od roku 1843 mají zprávy co do obsahové stránky sestupný charakter, což znamená, že v posledních letech před březnovou revolucí jsou zprávy velmi strohé, krátké a kolikrát se jedná pouze o zápisy nějaké zahraniční události. Všechny tyto zmíněné nedostatky tohoto zajímavého pramene ztěžovaly výzkum a mají za následek jistou nevyváženost jednotlivých kapitol a častou absenci druhé poloviny čtyřicátých let. Rovněž se do struktury jednotlivých částí promítl nevyrovnaný zájem o dění v zahraničí.

Další zdroj pro zpracování této diplomové práce představují situační zprávy z Moravského zemského archivu v Brně nacházející se ve fondu *Moravsko-slezské gubernium – prezidium*. Zde policejní ředitel sestavoval tato hlášení již od roku 1815, avšak při výzkumu byla nalezena pouze do roku 1842. Situační zprávy pro Brno vycházely rovněž měsíčně, ale byly sestavovány odlišným způsobem než pro Prahu. Mají přesné rozdělení podle témat. První, pro výzkum nejdůležitější, část tzv. *Volksstimmung* obsahuje přání, nálady a

smýšlení obyvatelstva, jak o zahraničních, tak o domácích událostech. Na druhém místě jsou zprávy ze zahraničí tzv. *Auswärtige Nachrichten*, které většinou nemají velký rozsah. Poté následují odstavce přibližující chování státních úředníků, hospodářské záležitosti, hygienu a zdraví. Ty však nejsou pro tuto práci důležité. V první části se až na konci nacházejí ohlasy na zahraniční dění v různém rozsahu. Nedostatkem tohoto archivního materiálu je místy značná nečitelnost. Pro komplexní výzkum situačních zpráv by byla nutná větší časová dotace, než je možná u zpracování diplomové práce, proto hlášení z Brna sloužila pro doplnění a kontrolu informací z Prahy. Pro tyto prameny je nutné zdůraznit, že nepokrývají všechny vrstvy obyvatelstva. Také se do nich mohly promítnout osobní postoje úředníků, kteří je sestavovali. Proto je nezbytné, aby historik při práci se situačními zprávami bral zřetel na tyto aspekty.

Kromě toho byla využita vybraná čísla *Österreichischer Beobachter*. Tento deník přibližoval rakouským občanům dění v zahraničí, zároveň sloužil jako podklad pro zjištění dostupných informací. Z vydaných pramenů přispěla ke zpracování korespondence Jana Krouského s jeho přáteli, a to především v kapitole o cenzuře.

Mezi velmi přínosné lze zařadit studie slovenského historika Michala Chvojky, který se dlouhodobě zajímá o cenzuru v Rakousku a rovněž o situační zprávy. Jeho práce byly důležité především pro zpracování první kapitoly objasňující vznik a aspekty cenzury. Významným zdrojem informací se staly studie historika Miroslava Šedivého. Klíčovou roli sehrála práce *Ohlas Rýnské krize v Rakouském císařství*, která je ojedinělým příspěvkem v dosud neprobádaném období v dějinách habsburské monarchie. Šedivý se zde zabývá veřejným míněním během Rýnské krize a na základě toho reviduje dosavadní poznatky. Z další využití literatury lze kladně hodnotit knihu Jitky Lněničkové *České země v době předbřeznové 1792–1848*. Přínosem je především pro komplexní zpracování českých dějin v daném období.

2 Cenzura v Rakousku

Na Rakouské císařství doby předbřeznové je poměrně často nahlíženo jako na policejní stát s přísnými restriktivními opatřeními. Státní aparát se snažil udržovat kontrolu nad obyvateli monarchie velice propracovanou soustavou zákazů a nařízení. Mezi tato opatření patřila tajná policie, byrokratický aparát, špionážní, agenti i cenzura. Tento systém měl obyvatele „ochránit“ před různými společenskými a sociálními tendencemi nebo nepokoji a revolučními myšlenkami vyskytujícími se především v zahraničí a předejít jejich šíření mezi lidmi v Rakousku. Strach udržoval společnost poslušnou a klidnou. K tomu přispívala i cenzura, které se stala běžnou součástí života občanů.

Budování moderního centralizovaného systému se váže již k osvícenským reformám Josefa II., který v osmdesátých letech osmnáctého století nechal vybudovat Policejní dvorní úřad (Polizeihofstelle) pod vedením Jana Antonína hraběte Pergena. Po krátkém intermezzu v podobě vlády Leopolda II., který omezil vliv tajné policie a propustil hraběte Pergena, nastoupil na trůn František II., jenž v obavě z šíření myšlenek Velké francouzské revoluce opět 3. ledna 1793 obnovil činnost tohoto úřadu a povolal zpět do služby i Pergena.¹ Toho v roce 1816 nahradil hrabě Josef Sedlnický z Choltic, jenž dál budoval moderní cenzurní a policejní aparát, který měl dohlížet na všechny aspekty života, kontrolovat šíření protistátních a revolučních myšlenek a zasahovat proti nim.²

Cenzuru od roku 1801 vykonávala policie, do té doby byla právně oddělena.³ Cenzurní řízení probíhalo pod záštitou 4. oddělení Policejního dvorního úřadu. To přidělilo ke každému rukopisu dva nezávislé cenzory, kteří vypracovali posudek. Pokud mezi nimi nedošlo k vzájemné shodě, byl přizván třetí cenzor nebo rozhodoval sám prezident. Seznam povolených a zakázaných knih vytvářel Knižní revizní úřad (Bücherrevisionamt), který taktéž disponoval

¹ VEBER, Václav, *Dějiny Rakouska*, Praha 2010, s. 382.

² CHVOJKA, Michal, *Príspevok k dejinám knižnej cenzúry a jej manipulácii habsburskou štátnou policiou v predmarcovom období*. In: *Časopis Matice moravské* 127, 2008, 2, s. 336.

³ SKED, Alan, *Metternich a Rakousko*, Brno 2014, s. 139.

hlavním rozhodovacím slovem ve věcech cenzury.⁴ Státní kancelář pod vedením Klemense Václava Nepomuka knížete Metternicha také rozhodovala ve věcech cenzury, ovšem často subjektivněji, a proto se spíše vyznačovala větší přísností než Policejní dvorní úřad.⁵

Cenzurní předpisy vydané 14. září 1810 zajišťovaly její správný chod. Na veřejnost se nesmělo dostat nic, co by útočilo na císaře včetně císařské rodiny, stát a jeho nařízení, armádu, církve, spřátelené státy a jejich zřízení, ale také nic proti dobré morálce. Cenzura měla oficiálně ochraňovat čtenáře, přispět k užitečnému poznání a zušlechťování mysli.⁶

Celý předpis zahrnoval 22 článků, které obsahovaly jasné instrukce k cenzurnímu řízení. Žádné dílo se nevyhnulo cenzuře, proto bez této kontroly nemohlo nic legálně vyjít. To samé platilo i pro zahraniční díla, která taktéž nesměla bez kontroly vycházet. Cenzuře podléhaly nejen knihy, rukopisy, noviny, časopisy, hudebniny, ale i obrazy, výstavní katalogy, brožury, humorné tisky, reklamy a dokonce i knoflíky, výšivky, tabatěrky. V podstatě vše, co by mohlo především šířit protistátní a revoluční myšlenky.⁷ Pod přísným dohledem byl i dovoz zahraniční literatury. Také pokud nějaký autor chtěl svůj rukopis vydat v zahraničí, musel tak učinit pod pseudonymem, protože jinak opět musel svá díla předložit ke kontrole.⁸ Cenzuře podléhaly i knižní reklamy, které se rovněž předkládaly k posouzení.⁹

Těchto 22 článků určovalo kategorie pro rozřídění literatury. Názvy jednotlivých kategorií pocházely z latiny a označovaly míru přístupnosti k těmto písemnostem. Do neomezeného vydávání a prodeje, tudíž čtenáři volně dostupné, spadalo vše zařazené do kategorie *admittitur*. Oproti tomu kategorie *damnatur* obsahovala veškerou zakázanou literaturu. Povolení pro četbu děl z kategorie

⁴ Tamtéž, s. 161.

⁵ CHVOJKA, *Príspevok*, s. 351.

⁶ SKED, *Metternich*, s. 154.

⁷ Tamtéž, s. 161.

⁸ REINALTER, Helmut, *Handbuch zur Geschichte der demokratischen Bewegung in Zentraleuropa. Von der Spätaufklärung bis zur Revolution*, Frankfurt am Main 2012, s. 210.

⁹ SKED, *Metternich*, s. 157.

damnatur vydával Policejní dvorský úřad. Ten také vedl seznam osob, které měly přístup k této zakázané kategorii. To samé platilo i pro kategorii *erga schedam*, z níž byla literatura přístupná výhradně pro akademiky a podnikatele. V kategorii označované *transeat* se nacházela nezávadná literatura, která ovšem kvůli své povaze nesměla mít reklamu v novinách. Z poslední kategorií *Admittur ommissis deletis* se mohlo využívat vše kromě pasáží označených cenzorem.¹⁰ Obecně platilo, že cenzura neměla omezovat akademické prostředí a spolehlivé osoby, které měly mít přístup i k zakázané literatuře.

Celý proces trval poměrně dlouhou dobu. Kontrolu prováděli vyšší státní úředníci působící mimo jiné i v akademickém prostředí. Ovšem velké množství literatury vedlo k dlouhým prodlevám v posuzování a malý počet cenzorů se ukázal pro efektivní běh úřadu jako nedostačující.¹¹ V případech, kdy cenzori museli spolupracovat s odborníky z jiného vědního oboru, docházelo k nelibosti autorů či nakladatelů z důvodu prodlužování cenzurního řízení. Samotná hrozba cenzury vedla některé autory k autocenzuře, kdy se vyhýbali nevhodným tématům. Na toto také apelovali samotní cenzori, jelikož jim to usnadňovali práci při kontrole.

Tato restriktivní nařízení byla dodržována k nelibosti obyvatelstva, přesto ovšem zakázané knihy a tisk nepatřil mezi nedosažitelné položky. Většinou kdo chtěl číst zakázaný tisk, tedy kategorie *damnatur* nebo *erga shedam*, dostal povolení k jeho legálnímu nabytí či si jej mohl opatřit mimo oficiální distribuci. Dlouhá doba vyřizování a samozřejmě zásahy či zákazy vedly ke vzniku černého trhu, na kterém se dala sehnat rozličná literatura. O zakázané knihy a časopisy existoval mezi veřejností značný zájem a tato literatura nebyla nedostupnou záležitostí. Často ji knihkupectví prodávala jako podpultové zboží, ač jim hrozila pokuta nebo dokonce uvěznění na tři měsíce. Pokud byl knihkupec přistižen opakovaně, hrozilo mu odebrání licence.¹² Často tato opatření působila

¹⁰ OBERMAIER, Walter, *Zensur im Vormärz und im Jahr 1848*. In: WIENZIELER, Erika (ed.), *The Journal of English and Germanic Philology* 15, 1916, 2, s. 8.

¹¹ Tamtéž, s. 10.

¹² SKED, Alan, *Metternich*, s. 178.

kontraproduktivně, jelikož spíše vytvářela reklamu. Autoři, kteří svá díla nechtěli či pro svůj charakter nemohli dát k posudku cenzuře, často emigrovali a obraceli se na zahraniční vydavatelství nebo ze strachu z postihů svá díla publikovali pod různými pseudonymy.

Rakouské noviny, které samozřejmě procházely cenzurou, jen prosazovaly oficiální politiku. Mezi ně jednoznačně patřil deník *Österreichischer Beobachter*, z něhož se k obyvatelům habsburské monarchie dostávaly zprávy ze zahraničí. Od těchto novin přebíraly další regionální deníky informace. K nim patřily například *Pražské noviny*, které pod vedením Františka Ladislava Čelakovského přinášely zprávy z domova a zahraničí, ale jejich kvalita byla nevalná.¹³ Mezi lidmi byly velmi rozšířené i augsburské *Allgemeine Zeitung*.

Jednou z legálních možností, jak se dostat k zakázané literatuře, bylo členství v čtenářských spolcích (Leserverein), které si s povolením oficiálních míst obstarávaly zahraniční noviny, časopisy a knihy i z kategorie *erga shedam*. Čtenářský spolek navštěvoval i Václav Bolemír Nebeský studující ve Vídni, který psal Janu Krouskému,¹⁴ že může studovat „*nejen nejlepší časopisy Německé, francouzské, (anglicky neznám), ale i nejvýtečnější knihy novější*“.¹⁵ Před rokem 1848 se ovšem dovoz tiskovin snižoval.¹⁶ Samozřejmě získat požadovaný výtisk novin nebo knihy se dalo poměrně snadno na černém trhu. Do monarchie se tyto tiskoviny pašovaly přes hranice. Tomu pomáhala i laxnost nebo korupce celních úředníků. Proto obstarání si zakázané literatury nebylo pro zájemce nic těžkého. Na veřejnosti či v korespondenci běžně probíhaly diskuze nad událostmi nacházejícími se v nepovoleném tisku.

Dostupnost zahraničních časopisů je možné zdokumentovat na kroužku kolem Karla Hynka Máchy, do kterého patřili i Karel Sabina, Jaromír Erben a další. Ti na svých schůzkách četli politické a literární rubriky z *Blätter für*

¹³ ŠTAIF, Jiří, *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830–1851*, Praha 2005, s. 29.

¹⁴ Václav Bolemír Nebeský (1818–1882) byl český spisovatel, redaktor, básník a překladatel; Jan Krouský (1814–1876) byl český spisovatel a podnikatel.

¹⁵ Nebeský Krouskému, Vídeň, 1844, ŠIMÁK, s. 93.

¹⁶ RUMPLER, Helmut, *Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Wien 1997, s. 274.

literarische Unterhaltung, oblíbené *Allgemeine Zeitung* či *Die Halleschen Saabrücker für deutsche Wissenschaft und Kunst* a samozřejmě další německou zakázanou literaturu, letáky a brožury.¹⁷

Poměrně veliké popularitě a pozornosti obyvatel monarchie neunikly právě politické brožury šířené ze zahraničí. Tyto většinou útlé knížečky útočící, na politické poměry v monarchie a samozřejmě cenzuru, se přes hranice pašovaly velice dobře ukryté například v jiných zásilkách nebo různě zamaskované. Největší množství brožur pocházelo z Lipska nebo Hamburku a velice pečlivě byla střežena anonymita autorů.¹⁸ Do této kategorie náleží i jeden z neznámějších cestopisů s názvem *Rakousko jaké je* od Charlese Sealsfielda, jelikož se jedná o autorovu fikci, ve které volil formu cestopisu, lze v této souvislosti mluvit o politické brožuře. Tento spis pojednává o autorově návštěvě Rakouska. Sealsfield, pravým jménem Karl Anton Postl, v knize útočí na státní aparát, cenzuru i na samotného Metternicha. Ovšem sám autor se nejdříve chtěl stát placeným informátorem ve službách Vídně, ale byl kancléřem odmítnut. Tato událost nejspíše vedla autora k sepsání fiktivního cestopisu. Přesto byl po vydání v roce 1828 v Rakousku zakázán a oficiálně se v Rakousku dočkal publikace až v roce 1919.¹⁹ Kritika nejen cenzury a státního aparátu se objevovala i v cestopisech, jejichž autoři skutečně navštívili habsburskou monarchii, avšak jejich věrohodnost může být v leckterých případech opovážlivá. Cestovatelé pobývali v habsburské monarchii jen krátce a mohli být různě ovlivněni.

S přibývajícimi problémy, které se objevovaly od třicátých let devatenáctého století, se začala utvářet opozice z řad liberálů. Inspiraci jim poskytovali němečtí demokraté ze spolku Mladé Německo. Rakouská opozice většinou tvořená mladší generací se začala formovat především v Lipsku po vzoru německých liberálů, se kterými měla úzké vazby. Ze vzájemné spolupráce vzniklo Mladé Rakousko a od roku 1841 tento spolek vydával časopis

¹⁷ PEŘINA, Josef, *Přehledné dějiny vztahů české a německo-české literatury v 19. století*, Ústí nad Labem 1996, s. 97.

¹⁸ HEIDLER, Jan, *Čechy a Rakousko v politických brožurách předbřeznových*, Praha 1920, s. 72.

¹⁹ SEALSFIELD, Charles, *Rakousko jaké je*, Praha 1992, s. 10.

Grenzboten. Rakouští liberálové mimo jiné požadovali zrušení cenzury, akademickou, náboženskou svobodu, také svobodu shromažďování a oddělení církve od státu. Své názory rozšiřovali pomocí novin a letáků, a to i nelegálně v Rakousku.

Liberálové v boji proti cenzuře začali využívat nové metody, a to především v podobě petic. Společně s knihkupci žádali zmírnění cenzury.²⁰ Stížnosti mířily na přespříliš velké množství zakázaných knih zahraničních autorů. Dále opozici vadila nemožnost odvolání proti rozhodnutí z Vídně a subjektivita cenzorů. Také bylo apelováno na zrychlení cenzurního přezkoumání.²¹ Vláda dala stížnosti za pravdu ohledně dlouhotrvajícího procesu cenzurní kontroly, jelikož bylo málo úředníků vykonávající tuto činnost. Tím ovšem pro Vídeň celá záležitost skončila.²²

Cenzura v Rakousku nepříjemně omezovala čtenáře, přesto však existovalo mnoho způsobů, jak si zakázané knihy, noviny a časopisy opatřit. Informovanost veřejnosti nebyla vůbec špatná, což dokazují i situační zprávy (*Stimmungsberichte*) sestavované zpravidla jednou měsíčně Policejním prezidiem jednotlivých zemí. Následně byly odesílány do Vídně hraběti Sedlnickému. Tyto zprávy podávaly obraz o událostech a smýšlení lidí a napomáhaly ke kontrole obyvatelstva.²³

Nelze opomenout, že četba knih a novin byla v tomto období ještě stále jen výsadou vzdělaných vrstev obyvatelstva. V maloměstském a vesnickém prostředí patřila četba k výjimečnostem. Na venkově se objevovaly spíše zprávy fantastické, různé polopravdy a mýty. Také rozhled místních lidí a zájem o světové dění nebyl příliš velký.²⁴

²⁰ REINALTER, s. 211.

²¹ CHVOJKA, Michal, *Zwischen Reform und Beharrung. Die Rolle des Graf Sedlnitzky in der Zensurenentwicklung der 1840er Jahre*. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 55, 2008, s. 54.

²² Tamtéž, s. 56.

²³ CHVOJKA, Michal, *Situační zprávy. Archivní zdroj mezi kritickou a idealizující reflexi skutočností*. In: *Nové historické rozhledy* 1, 2011, č. 2, s. 77–80.

²⁴ URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003, s. 147.

3 Francie

Konec napoleonských válek a následný Vídeňský kongres z let 1814–1815 přinesl nové evropské uspořádání, k němuž výrazně přispěl kancléř Metternich. Svatá aliance, tedy koalice Rakouska, Ruska, Pruska a později Francie, vzniklá z tohoto kongresu měla za cíl zasahovat proti revolučnímu dění a udržovat pořádek v Evropě. Ovšem tento řád se během roku 1830 začal pozvolna hroutit.

Do té doby poklidná Francie pod vládou restaurované dynastie Bourbonů, nejdříve Ludvíka XVIII. a posléze jeho nástupce Karla X., se opět ocitla ve víru revoluce. K červencovým událostem přispělo několik faktorů, mimo jiné hospodářské problémy vedoucí ke zdražování potravin a tím pádem rostoucí nespokojenosti uvnitř vznikající dělnické třídy. Na jaře 1830 také vyvrcholila politická krize mezi Karlem X. a liberály. Král navrhl novou vládu. V čele dle panovníka měl stát Jules de Polignac. Poslanců se rozhodnutí nezamlouvalo a této vládě vyslovili nedůvěru. Reakce Karla X. na sebe nenechala dlouho čekat. Rozpusťil parlament a vyhlásil nové volby na léto 1830. V nových volbách voliči projevíli náklonnost spíše k liberální opozici. Ta to také náležitě využila. Král dle nich měl propustit Polignaca nebo reformovat ústavu. Francouzský panovník si kroky parlamentu vykládal jako oslabení královské moci a viděl v nich možný počátek revoluce. S domněnkou o svém pevném postavení, jež pramenilo z válečných úspěchů v Alžírsku a přesvědčení o vlasteneckém cítění Francouzů, se rozhodl dočasně omezit konstituční monarchii. Král 26. července 1830 zveřejnil ordonance, které rušily výsledky posledních voleb, změnil volební systém a zavedl cenzuru novin.²⁵

Omezení svobod a především tisku vyvolalo silnou vlnu nevole. Protestovali jednak tiskaři, kteří by nejspíše přišli kvůli cenzurním zásahům o práci, ale také novináři, jimž by nebyla prodloužena koncese pro vydávání periodik. Liberálové využili nastalé situace a vedli mezi sebou debatu o budoucím postupu. Protesty přerostly v revoluci a v Paříži začaly růst barikády.

²⁵ PILBEAM, Pamela, *The Three Glorious Days the Revolution of the 1830 in Provincial France*. In: *The Historical Journal* 32, 1989, 2, s. 832–833.

Některé vojenské jednotky se přidávaly na stranu barikádníků a jiné zase se odmítaly zapojit do bojů v ulicích Paříže.²⁶ Revoluční „Tři slavné dny“ ukončilo jmenování Ludvíka Filipa vévody Orleánského správcem království. Komory parlamentu, ač rozpuštěny Karlem X., se opět sešly 3. srpna. Ve stejný den uprchl král obávající se o svůj život do zahraničí.²⁷ Parlament schválil změnu ústavy a následně hledal panovníka na uprázdněný trůn. Kandidátem, jenž vyhovoval vedoucím liberálům, a který byl ochotný přijmout podmínky volby, se stal vévoda Ludvík Filip Orleánský. Ten byl i 9. srpna 1830 zvolen králem Francouzů z boží milosti a vůle národa.²⁸

Těchto pár revolučních dnů na přelomu července a srpna mělo vliv nejen na budoucí vývoj Francie, ale stalo se inspirací i pro další revoluční hnutí v jiných evropských státech. Celkově odstartovaly změny na mezinárodní scéně, ale i v politických či sociálních otázkách jednotlivých zemí. Revoluce se po Evropě velmi rychle šířila. Zasáhla Nizozemí, od kterého se v srpnu 1830 oddělila Belgie a propukla válka. Ani Německý spolek nezůstal ušetřen a pod tíhou revolučních nepokojů byli někteří panovníci nuceni vydat ústavy.²⁹ I v italských státech pod vlivem Risorgimenta probíhaly na počátku třicátých let protesty a nepokoje. Revoluční neklid završilo Listopadové povstání v Polské Kongresovce, které bylo potlačeno carskou armádou teprve v září 1831. Dalším strašákem, tentokrát přicházejícím z východu, se stalo šíření dosud neznámé cholery. Český zemím se revoluční bouře vyhnuly, přesto panoval značný zájem o zahraniční události.

V srpnu 1830 nahradily články o francouzském působení v Alžírsku vydávané v *Österreichischer Beobachter* (dále jen *ÖB*) příspěvky o červencové revoluci. Již druhého srpna se objevily informace o ordonancích vydaných Karlem X.³⁰ Další dny plnily přední stranu novin revoluční události v Paříži.

²⁶ DUBY, Georges, *Dějiny Francie. Od počátků po současnost*, Praha 2003, s. 465.

²⁷ PILBEAM, s. 384.

²⁸ SKŘIVAN, Aleš, *Evropská politika 1648–1914*, Praha 1999, s. 182.

²⁹ LNĚNIČKOVÁ, Jitka, *České země v době předbřeznové 1792–1848*, Praha 1999, s. 20.

³⁰ *ÖB* 2. 8. 1830, č. 214.

Dne 15. srpna přinesl *ÖB* zprávy o jmenování Ludvíka Filipa králem Francouzů. Ovšem v následujících dnech se postupně navrátila oznámení o působení francouzských jednotek v Alžírsku. Francouzské revoluční dění nevyvolalo jen zájem veřejnosti. Obavy z rozšiřování nepokojů měl i kancléř Metternich. Na klidu mu nepřidala ani blížící se epidemie cholery z východní Evropy.³¹ Opatření reagující na červencovou revoluci na sebe nenechalo dlouho čekat. Došlo k zavedení situačních zpráv (*Stimmungsberichte*), které měly zjišťovat nálady a postoje obyvatelstva v Čechách. Situační zprávy o smýšlení lidí na Moravě byly pravidelně sestavovány pro moravsko-slezské gubernium již od roku 1815.³² Kromě toho došlo ke zpřísnění kontrol na hraničních přechodech. Pod bedlivějším dohledem se nacházeli také tovaryši a dělnické kolonie, ve kterých se předpokládal výskyt radikálních myšlenek. Větší pozornost byla věnována i návštěvníkům lázeňských měst.³³

I když se červencová revoluce stala katalyzátorem evropských revolučních událostí, samotná veřejnost ji s ohledem na další revoluce tolik pozornosti nevěnovala. Větší zájem jak lidí i policie, tak i vlády ve Vídni, vyvolala situace v Německém spolku, především v Sasku, kde se revoluční bouře povážlivě přibližovaly k hranicím rakouské monarchie. Velmi pozorně bylo sledováno Listopadové povstání v Kongresovém Polsku a to především osobnostmi z řad českých národních obrozenců.³⁴ Tento zájem veřejnosti o zahraniční události ochromila propuknuvší epidemie cholery. Krajští hejtmani, kteří dodávali zprávy policejním ředitelům, se zaměřily na problémy spojené s cholerou. Především možnosti ochrany a prevence, nedostačujících prostor nemocnic, hygienické podmínky a úmrtí obyvatelstva.

³¹ HERRE, Franz, *Metternich*, Praha 1996, s. 272.

³² CHVOJKA, Michal, *Situační správy. Archivny zdroj medzi kritickou a idealizujúcou reflexiou skutočnosti*. In: *Nové historické rozhľady* 1, 2001, 2, s. 78.

³³ REINALTER, Helmut, *Die Anfänge des Liberalismus in Österreich*. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* 42, 2008, s. 104.

³⁴ VONDRA, Roman, *České země v letech 1792–1848*, Praha 2013, s. 100.

Revoluce vyvolávaly obavy z války, které mezi lidmi přetrvávaly nadále i v roce 1831, ale toto napětí postupně ustupovalo. Přispěla k tomu třeba zdařilá sklizeň, která zmírnila strach nejen z ozbrojeného konfliktu. Pod vlivem červencové revoluce se obyvatelé monarchie domnívali, že by jim válka s Francií mohla přinést zrušení nenáviděné roboty.³⁵ Lidem se také nelíbilo rozsáhlé zbrojení, které v nich vzbuzovalo strach z budoucnosti a z nárůstu finanční zátěže.³⁶ Především strach z Francie prostupoval celou společností. Červencová revoluce byla viděna jako příčina všech nepokojů v Evropě. Veřejnost si přála urovnání problémů mezi Nizozemím a Belgií, která by mohly za přispění politiků z Francie a Velké Británie rozpoutat nový válečný konflikt.³⁷

Mezi poddanými rakouského panovníka se také vyskytovaly různé nepodložené zprávy. Jednu takovou fámu zaznamenal krajský hejtman v táborském kraji v roce 1832. Jednalo se o údajné rozšíření francouzského tolaru s připojenou říkankou:

*„Na bubnu sedím,
na Čechy hledím,
cholery se nebojím,
kontribuentům neublížím,
pánům a konšelům neodpustím.“³⁸*

Tato básnička napovídá o smýšlení obyvatelstva, ale ve většině případů krajští hejtmani ujišťovali, že lidé jsou stále oddáni královské a císařské koruně. V jiném kraji nebylo známo šíření této básničky. Smýšlení veřejnosti bylo až na zmíněné rozruchy týkající se cholery nebo případné neúrody klidné.

Se změnou v podávání situačních zpráv, které do této doby byly zasílány do Vídně z jednotlivých krajů a často nepravidelně, je možné pozorovat detailněji a komplexněji reakce lidí na zahraniční události. Což je možné

³⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc červen, Praha, 6. 7. 1831, Národní archiv (dále jen: NA), Pražské gubernium tajné (dále jen: PGT), kartón (dále jen kart.) 42.

³⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 27. 9. 1831, NA, PGT, kart. 42.

³⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 18. 10. 1831, NA, PGT, kart. 42.

³⁸ Situační zpráva pro Prahu za prosinec, Praha, 19. 1. 1832, NA, PGT, kart. 42.

sledovat při atentátech na Ludvíka Filipa. Po dobu panování tohoto monarchy se od jednotlivců nebo tajných spolků vyskytlo mnoho pokusů připravit jej o život. Tyto činy samozřejmě neušly pozornosti veřejnosti. Menší rozruch v Českých zemích způsobily události, které se odehrály na konci července 1835 v Paříži. Během výročí „Tři slavných dnů“ nachystal Korsičan Giuseppe Marco Fieschi atentát na Ludvíka Filipa, který se svými syny a úředníky procházel po Boulevard du Temple směrem k Bastille. Fieschi spustil palbu z připravovaných zbraní ze třetího patra domu stojícího na této ulici. Salvu asi čtyř set střel nepřežilo osmnáct lidí. Samotný král byl jen lehce zraněn a ještě téhož dne se vrátil k úřadování. Během atentátu se vinou zbraně, jež se při výstřelu roztrhla, poranil i Fieschi, kterého posléze zadrželi. Následný soud, během něhož si atentátník užíval velké pozornosti médií, nad ním vynesl rozsudek smrti. V únoru 1836 byl Fieschi setnut gilotinou.³⁹

Na titulní straně *ÖB* se místo obvyklých zpráv ze Španělska objevilo 5. srpna 1835 sdělení o proběhnuvším atentátu na krále Francouzů. Přední listy *ÖB* plnily články o útoku na Ludvíka Filipa až do 16. srpna, kdy se opět na úvodní stránku vrátila španělská občanská válka. Atentát na francouzského panovníka nezůstal bez povšimnutí: „*Zpráva o vražedném atentátu namířeném proti králi Francouzů a jeho rodině podnítila ve všech společenských vrstvách odpovídající rozhořčení.*“⁴⁰ Tento čin byl interpretován jako důsledek povahy francouzského národa a revoluce z roku 1830, po které mělo dojít k uvolnění morálky a nedodržování zákonů. Také se spekulovalo o tom, že by mělo dojít ve Francii k omezení svobody tisku a především zákazu karikatur útočících na krále.⁴¹ Atentát ve Francii skutečně vedl k represivním opatřením. Především došlo k zpřísnění tiskových nařízeních. Postihy hrozily za podněcování nenávisti vůči králi nebo nabádání ke vzpouře.⁴² Atentát na francouzského monarchu představoval jen krátkou epizodu v zájmu o zahraničním dění, jelikož další měsíc

³⁹ HARSIN, Jill, *Barricades. The War of the Streets in Revolutionary Paris*, Basinstoge 2002, s. 147–168.

⁴⁰ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 6. 9. 1835, NA, PGT, kart. 42.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² FURET, François, *Francouzská revoluce. Díl 2*. Praha 2007, s. 132.

veřejnost orientovala svoji pozornost na setkání Ferdinanda I., Mikuláše I. a Fridricha Viléma III. v Teplicích,⁴³ přesto zájmu občanů neušel ani soudní proces s atentátníkem.⁴⁴

Snaha Ludvíka Napoleona vyvolat ve Štrasburku povstání se také setkala se značným ohlasem u rakouské veřejnosti. Ludvík Napoleon se 30. října 1836 pokusil v uniformě dělostřeleckého důstojníka v místních kasárnách vyvolat vzporu a poté pochodovat na Paříž. Ovšem jeho počínání se nesetkalo s očekávanou odezvou, a proto celý plán selhal.⁴⁵ Mínění v Rakousku o jeho činu nebylo lichotivé, jelikož se jeho „*počínání podobalo více komedii než revoluci*“.⁴⁶ Zájem obyvatel o Ludvíka Napoleona neupadal ani další měsíc a vrátil se v plné síle společně se zprávami o soudním řízení proti jeho osobě.⁴⁷ Sledován byl i jeho dobrovolný návrat do Francie, jelikož se stal nesvárem a možnou příčinou války mezi Francií a Švýcarskem, ve kterém našel azyl.⁴⁸

Další atentát na francouzského krále taktéž nezůstal bez povšimnutí. Útok se odehrál 27. prosince 1836, o čemž prvně informoval *ÖB* 6. ledna 1837.⁴⁹ S ohledem na tyto činy panovalo stále větší přesvědčení, že za těmito skutky stojí „*skupiny dělníků, kteří jsou ochotni spáchat tento zločin za bílého dne a proti ozbrojeným složkám bez ohledu na čas a okolnosti*“.⁵⁰ Rovněž se spekulovalo, zda jedinci či skupiny nejsou napojeni na nějaké tajné spolky.⁵¹ Pokus o atentát vystřídal chystaný komplot mechanika Championa, který sestrojil další „*pekelnou mašinu*“, podobnou té, kterou použil při svém útoku atentátník Fieschi. V Rakousku vedly zprávy o pokusech připravit krále k domněnce, že se „*současný sociální stav zakládá na nejnebezpečnější bouři, a proto dříve nebo*

⁴³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen, Praha, 15. 11. 1835, NA, PGT, kart. 42.

⁴⁴ Situační zpráva pro Prahu za měsíc listopad, Praha, 10. 12. 1835, NA, PGT, kart. 42.

⁴⁵ MAUROIS, André, *Dějiny Francie*, Praha 1994, s. 337.

⁴⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 11. 10. 1836, NA, PGT, kart. 42.

⁴⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc listopad, Praha, 16. 12. 1836, NA, PGT, kart. 42; Situační zpráva pro Prahu za měsíc leden, Praha, 14. 2. 1837, NA, PGT, kart. 42.

⁴⁸ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 7. 10. 1838, NA, PGT, kart. 42.

⁴⁹ *ÖB* 6. 1. 1837, č. 6.

⁵⁰ Situační zpráva pro Prahu za měsíc prosinec, Praha, 7. 1. 1837, NA, PGT, kart. 42.

⁵¹ Tamtéž.

později vystaví většinu bezprostřednímu nebezpečí fyzické a mravní zkázy.“ Taktéž to bylo bráno jako důsledek červencové revoluce a nespokojenosti některých Francouzů. S koncem období, ve kterém ve Francii probíhaly značné pokusy o atentát a spiknutí, začal i tisk méně informovat o francouzských záležitostech, což vedlo k poklesu zájmu rakouské veřejnosti o danou problematiku. Tiché vody rozčeřil svátek Ludvíka Filipa. Ten podle dostupných zpráv probíhal „*poklidně a neradostně*“ jak v Paříži, tak v celé Francii.⁵²

Během několika následujících let se pozornost k této mocnosti obracela nejen kvůli její domácí politice, ale především kvůli té zahraniční. Jablkem sváru evropských velmocí se stal jejich rozdílný postoj k situaci v Osmanské říši. Egypťský paša Muhammad Alí posílil svoji moc na úkor sultána Mahmuda II. Postupně mezi léty 1831 až 1833 svou expanzí získal Sýrii a stal se nejvlivnějším vládcem na Blízkém východě. Francouzská vláda se přikláněla více k Muhammadu Alímu, kdežto ostatní evropské mocnosti stály na straně sultána. Ve Francii jistě působila kontinuita z dob Napoleona I. Mnoho Francouzů pracovalo ve službách egyptského despoty a rovněž francouzský tisk přižívoval náklonnost k pašovi.⁵³ Paša spoléhal na své úspěchy a chtěl si zajistit dědičnou držbu svých provincií v rámci Osmanské říše.⁵⁴ Situace se v Osmanské říši vyhrotila na jaře 1839, když začala válka mezi sultánem a pašou. Ovšem pro Turky se nevyvíjela příznivě, jelikož téměř naráz přišli o flotilu, armádu i vládce. Po smrti Mahmuda II. na konci června se ujal vlády jeho syn Abdülmecida I. Za nového sultána se postavily evropské mocnosti, které chtěly řešit blízkovýchodní krizi.⁵⁵

Ovšem nejednotnost koalice, kdy Francie podporovala spíše egyptského pašu a zbylé mocnosti nového sultána, mohla způsobit přenesení války do Evropy. Ta

⁵² Tamtéž.

⁵³ ŠEDIVÝ, Miroslav, *Francouzská červencová monarchie v kritickém roce 1840*. In: Historický obzor 18, 2007, 3/4, s. 51.

⁵⁴ BAREŠ, Ladislav a kol., *Dějiny Egypta*, Praha 2009, s. 428.

⁵⁵ ŠEDIVÝ, *Rýnská krize v kontextu mezinárodních vztahů doby předbřeznové*. In: Acta fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni 14, 2014, 2, s. 45.

se naplno projevila při britském návrhu společné demonstrace síly, kdy mělo dojít ke zničení egyptské flotily kotvící v Alexandrii. Francie odmítla vystoupit proti Muhammadu Alímu a dokonce se neúčastnila ani londýnského jednání, které mělo řešit právě blízkovýchodní krizi.⁵⁶ Podle nóty z 27. července 1839 nemělo dojít k separátnímu vyjednávání mezi sultánem a egyptským pašou, vše mělo být zprostředkováno zainteresovanými mocnostmi.⁵⁷ Právě tuto nótu Francie porušila, když se tajně snažila mezi nimi zprostředkovat mír. I kvůli svému rozdílnému postoji zdržovala jednání v Londýně, kterých se odmítala oficiálně zúčastnit. Samozřejmě postup Francie nezůstal utajen zainteresovaným státům a odmítnutí britské a rakouské nabídky na ústupky pro egyptského pašu vedlo 15. července k podepsání první Londýnské konvence o úžinách bez francouzské účasti.

O vzniku konvence se francouzská vláda dozvěděla později, a když se její znění dostalo na veřejnost, vyvolalo silné rozhořčení. Francouzská veřejnost volala po odplatě.⁵⁸ Blízkovýchodní krize se přenesla do Evropy a vyvolala krizi. Ludvík Filip vědom si své situace a v obavách, že by válka mohla přinést novou revoluci, se snažil uklidnit situaci. K tomu postupně došlo na konci října po výměně předsedy vlády, když Adolpha Thierse vystřídal Nicolas Jean de Dieu Soult.⁵⁹ Mezitím se 10. září vylodila expediční armáda složená z britských, tureckých a rakouských jednotek nedaleko Bejrútu. Konec krize se nachýlil s dobytím Akky v listopadu 1840 a znamenal diplomatickou porážku Francie.⁶⁰

Je nutné podotknout, že Rýnská krize se netýkala jen Francie, ale stala se záležitostí několika evropských mocností. Role Paříže během tohoto napětí byla výjimečná, jelikož stála osamocena proti zbytku Evropy. Také proto byla francouzská politika v říši bedlivě sledována.

⁵⁶ ŠEDIVÝ, *Francouzská červencová monarchie*, s. 52.

⁵⁷ Tamtéž, s. 54.

⁵⁸ Tamtéž, s. 55.

⁵⁹ DUBY, s. 473.

⁶⁰ BAREŠ, s. 429.

V českých zemích panoval zájem o dění ve Francii a rovněž na Blízkém východě a s Rýnskou krizí eskaloval. Přístup k zahraničním zprávám byl dobrý a i veřejnost informace vyhledávala. Lidé se zajímali o válku mezi sultánem a jeho vazalem. Značné množství informací během průběhu celé Rýnské krize přinášel *ÖB*.⁶¹ Vypuknutím konfliktu mezi sultánem a pašou vyvolávalo obavy o mír v Evropě a také strach z nových sociálních nepokojů. Obyvatelstvo požadovalo větší spolupráci Rakouska s Francií a Anglií. Taktéž zachování turecké říše pro ně bylo nezbytnou podmínkou pro zachování všeobecného míru.⁶² Na podzim 1839 se do popředí se dostaly informace o novém sultánovi.⁶³ Ovšem na konci roku 1839 sledovanost zahraničních zpráv poklesla, což dokládá situační zpráva za prosinec, ve které je uvedeno, že „zahraniční události za minulý měsíc zde nezpůsobily žádný větší zájem“.⁶⁴ Vyjádřeny byly jen možné obavy z ohrožení obchodu.⁶⁵ Omezený zájem o zahraniční události pokračoval i nadále a ani situace ve Francii již nebyla tolik reflektována.⁶⁶

Opětovnou pozornost čtenářů si v dubnu vysloužilo dění v Paříži, když se do čela vlády vrátil Adolphe Thiers. V této souvislosti panovalo přesvědčení, že právě Thiers je funkcí kvůli východní otázce a proti sílící skupině republikánů. Také se objevilo zneklidnění nad rostoucím napětím v Osmanské říši spojené s neústupností Muhammada Alího.⁶⁷ Další měsíc se do popředí dostalo britské schválení převozu ostatků Napoleona I. zpět do Francie.⁶⁸ Britský ministr zahraničí Henry Temple, 3. vikomt Palmerston, se domníval, že tímto gestem si nakloní Francouze na svou stranu a ti budou ochotni spolupracovat v otázkách egyptského paši.⁶⁹ Stejně toto rozhodnutí působilo na obyvatele v Čechách:

⁶¹ ŠEDIVÝ, Miroslav, *Ohlas Rýnské krize v Rakouském císařství. Příspěvek ke studiu veřejného mínění v českých zemích doby předbřeznové*. In: Český časopis historický 112, 2014, 4, s. 698.

⁶² Situační zpráva pro Prahu za měsíc červen, Praha, 12. 7. 1835, NA, PGT, kart. 42.

⁶³ Situační zprávy pro Prahu za měsíc září a listopad, Praha, 12. 10., 12. 12. 1839, NA, PGT, kart. 42.

⁶⁴ Situační zpráva pro Prahu za měsíc prosinec, Praha, 12. 1. 1840, NA, PGT, kart. 43.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc únor, Praha, 12. 3. 1840, NA, PGT, kart. 43.

⁶⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc březen, Praha, 12. 4. 1840, NA, PGT, kart. 43.

⁶⁸ Situační zpráva pro Prahu za měsíc květen, Praha, 12. 6. 1840, NA, PGT, kart. 43.

⁶⁹ ŠEDIVÝ, *Francouzská červencová monarchie*, s. 53.

„Není pochyb, že záměr britské vlády měl přispět k dosažení široké popularity, ... a tím zajistit větší dodržování záležitostí východní otázky.“⁷⁰

Zájem o aktuální situaci za hranicemi monarchie výraznou měrou zvýšilo podepsání první konvence v Londýně mezi Tureckem, Rakouskem, Anglií, Ruskem bez účasti Francie. Toto ujednání mělo přispět k vyřešení turecko-egyptského konfliktu. Veřejnost částečně uklidňovala domněnka, že Ludvík Filip by s ohledem na budoucnost své dynastie jistě nerozpoutal válku.⁷¹ Na podzim stále panoval strach z vypuknutí sporu na Rýně. Lidé se zaujetím sledovali francouzský tisk, který podporoval válečné nálady a volal po odplatě na Rýnu za vystupování proti Muhammadovi Alímu. V českých zemích lidé doufali, že francouzský panovník udrží bojechtivé nálady na uzdě a bude krotit i svoji vládu.⁷² V říjnu se probíral nový atentát na Ludvíka Filipa. Přirčen byl anarchistům a opozici zastávající pozitivní názor na válku, ale také přišlo mírné uklidnění společnosti s informací o demisi Thierse.⁷³

Nový rozruch vyvolalo uložení ostatků Napoleona I. v Invalidově 15. prosince 1840, protože existovala domněnka, že by tento vojenský akt mohl posloužit militantní straně nebo anarchistům k novému nepřátelskému vystoupení proti stávající francouzské vládě.⁷⁴ Lidé se po celou dobu obávali možných útrap v případném evropském konfliktu. Strach panoval i z omezení obchodu. Během první polovinu roku 1841 došlo k celkovému uklidnění. Rýnská krize po celou dobu svého trvání, stejně jako politika Francie, byla bedlivě sledována. Rovněž se u poddaných Ferdinanda V. rozšířilo znepokojení z možného ozbrojeného konfliktu, ekonomické zátěže nebo z šíření rozličných nepokojů.

Menší zájem si vysloužilo jednání francouzského parlamentu, ale i sociální poměry a anarchistické tendence. Pozornost nadále vyvolával postoj

⁷⁰ Situační zpráva pro Prahu za měsíc únor, Praha, 12. 3. 1840, NA, PGT, kart. 43.

⁷¹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc červenec, Praha, 13. 8. 1840, NA, PGT, kart. 43.

⁷² Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 13. 9. 1840, NA, PGT, kart. 43.

⁷³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 12. 10. 1840, NA, PGT, kart. 43.

⁷⁴ Situační zpráva pro Prahu za měsíc prosinec, Praha, 13. 1. 1841, NA, PGT, kart. 43.

Francie k ostatním mocnostem, jelikož přetrvávala její izolace na mezinárodní scéně. V září 1841 se uskutečnil další neúspěšný atentát na francouzského krále. François Quenisset, zapojený v tajné skupině Travailleurs Égalitaires inspirované komunisty, se pokusil zastřelit Ludvíka Filipa. Krátce po neúspěšném atentátu byl zatčen.⁷⁵ Samozřejmě tento čin vzbudil zaujetí, ale spíš než samotný atentát, tak jeho motiv a strůjce, což následně umocňovalo přesvědčení, že Francie je sociálně nestabilní stát, kde působí různé tajné spolky a nové podvratné myšlenky, které mají vliv na nižší vrstvy.⁷⁶ Nakonec v zimě roku 1842 utichlo zaujetí rozvratnými uskupeními ve Francii a i jednání francouzského parlamentu zůstalo bez větší pozornosti.⁷⁷ V následujících letech ustupoval zájem o Francii do pozadí. Diskutovanou se stala návštěva britské královny Viktorie ve Francii, či naopak návštěva Ludvíka Filipa ve Velké Británii.⁷⁸ Pokles pozornosti věnované Francii byl nejspíše způsoben relativním klidem a tím i menším podílem zpráv v tisku.

⁷⁵ HARISON, Casey, *The Stonemasons of Creuse in Nineteenth Century Paris*, Cranbury 2008, s. 151.

⁷⁶ Situační zprávy pro Prahu za měsíce září, listopad, prosinec, Praha, 18. 10, 12. 12. 1841, 13. 1. 1842, NA, PGT, kart. 43.

⁷⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc leden, Praha, 15. 2. 1842, NA, PGT, kart. 43.

⁷⁸ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 12. 9. 1843, NA, PGT, kart. 43; Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 12. 10. 1844, NA, PGT, kart. 43.

4 Španělsko

V letech 1833–1839 probíhala ve Španělsku občanská válka. Mezi sebou o moc soupeřili zastánci absolutismu proti liberálům. Konflikt se projevil i na mezinárodní scéně, když se do něj zapojily evropské mocnosti. Události na Pyrenejském poloostrově nezůstaly utajeny veřejnosti a i v českých zemích přitahovaly pozornost.

V roce 1814 nastoupil na španělský trůn Ferdinand VII., který se snažil vybudovat absolutistickou vládu, k čemuž hledal podporu. Tu mu měla zajistit katolická církev, proto jí byly navráceny ztracené pozemky a opět přiznána odepřená privilegia. Pro zachování klidu a pořádku došlo k obnovení inkvizičních tribunálů. Do země byli opět vpuštěni jezuité a významné osoby z církevních kruhů obklopovaly krále. Nesouhlas s rozhodnutím panovníka se projevil u důstojníků v armádě, kteří byli povětšinou liberálního smýšlení. Nespokojenost vyústila v různá povstání, jejichž vrcholem se stal státní převrat Rafaela de Riega provedený v roce 1820. Nastalo „Liberální třiletí“, které do Španělska přineslo jisté demokratické prvky. Král byl následně nucen přísahat na ústavu.⁷⁹ Ovšem dění na Iberském poloostrově, jež téměř představovalo občanskou válku, vyvolávalo negativní postoj velmocí. Na setkání členů Svaté aliance ve Veroně, které probíhalo na konci roku 1822, byla pověřena Francie zásahem proti liberálům ve Španělsku. Po úspěšném tažení francouzské intervenční armády v následujícím roce se Ferdinand VII. opět ujal panování a obnovil svou absolutistickou moc.⁸⁰

Po pacifikaci Španělska nastal pouze zdánlivý klid. S pokusy krále o reformy rostla nelibost k jeho osobě. Ferdinand VII. totiž svými nařízeními omezil do té doby významné postavení katolické církve, čímž se mu začala hroutit jedna z opor jeho absolutistické vlády. Na popularitě mu nepřidala tvrdá represe proti liberálům, ale po naléhání umírněných ani částečná amnestie. Proti

⁷⁹ CHALUPA, Jiří, *Don Carlos a ti druzí. Karlistické války ve Španělsku v letech 1833–1939*, Praha 2008, s. 58.

⁸⁰ SKŘIVAN, s. 79.

tomu se postavili ultraroyalisté, kteří požadovali ještě tvrdší zásah. Rovněž král se svými ministry nebyl schopen zlepšit špatnou ekonomickou situaci. V následujících letech musel Ferdinand VII. odrazet útoky z obou zneprátených táborů, jak liberálů, tak ultrakonzervativců.⁸¹

Novou krev do žil liberálům vlyly revoluce propuknuvší v Evropě na počátku třicátých let. Další impulz k větší aktivitě přišel s úmrtím královny Marie Amálie Saské a následným hledáním nové chotě. Ovdovělý panovník se záhy oženil se svojí neteří Marií Kristinou Neapolskou. Zanedlouho poté oznámili očekávání potomka, což změnilo nástupnické pořadí. Ferdinand VII. byl do té doby bezdětný, a proto by po jeho smrti trůn připadl bratrovi Karlovi Mariovi Isidorovi Bourbonškému, známějšímu pod jménem Don Carlos. Avšak Ferdinand VII. v roce 1830 změnil pořadí nástupnictví pragmatickou sankcí ve prospěch svých potomků. Royalisté se zastali Dona Carlose, naproti tomu královna se opírala o pomoc liberálů. Rozložení sil se tak do následujícího boje o nástupnictví začalo rýsovat.⁸²

Dne 29. září 1833 zemřel král Španělska Ferdinand VII. S odchodem jednotícího prvku celého království se rozpoutal očekávaný boj o nástupnictví. V říjnu vydal Don Carlos manifest, kterým si nárokoval španělský trůn a prohlásil se za legitimního vládce. Ovšem evropské mocnosti jej až na výjimky neuznaly. Místo něj připadl trůn královně-regentce Marii Kristýně za nezletilou dceru Isabelu.⁸³ Zároveň se smrtí krále vypuklo několik osamocených rebelií na severu Španělska. Největší sílu povstalci získali paradoxně v Bilbao, budoucí opoře liberalismu, a to kvůli dobrému materiálnímu zajištění, finančním prostředkům a infrastruktuře. Město se navrátilo do rukou regentky, až když jej 25. listopadu obsadil generál Pedro Sarsfield. Postupně byla potlačena i vzpoura v Navaře a Vitorii.⁸⁴

⁸¹ CHALUPA, s. 61–65.

⁸² ARTERA, Antonio Ubieta, CAMPISTOL, Juan Reglá, ZAMORA, José María Jover, *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 409.

⁸³ GRANADOS, Juan, *Španělští Bourboni*, s. 135.

⁸⁴ CHALUPA, s. 76.

V roce 1834 se zastánci absolutismu, klerikalismu a tradicionalismu shromáždili kolem Dona Carlose. Na jeho stranu se přidali i Baskové tvořící základ sil pro budoucí karlistickou armádu. Královna-regentka musela obětovat své absolutistické sympatie a spolehnout se na liberály. Taktéž zažádala o pomoc Velkou Británií a Francií. Prosby to nebyly ojedinělé, protože španělská regentka orodovala za vojenskou intervenci a potlačení karlistů u francouzského dvoru během celé občanské války.⁸⁵

Po prvotních neúspěších zamířil Don Carlos do Portugalska, kde našel azyl u stejně smýšlejícího krále Miguela I. Ve Španělsku mezitím karlisté změnili taktiku boje a místo vyvolávání povstání po celém území a ve městech, se přesunuli jen do některých provincií a na venkov. Soustředili se především na Baskicko, Navarru, Katalánsko, Aragón a Valencii, jakožto tradiční odpůrce Madridu. Svě úsilí začali prezentovat jako boj za charakter celé španělské společnosti.⁸⁶

Eskalace válečných operací na Iberském poloostrově přiměla západní velmoci jednat, proto Francie a Velká Británie iniciovaly podporu španělským a portugalským liberálům. V roce 1834 byla podepsána mezi zúčastněnými stranami Aliance čtyř.⁸⁷ Tato dohoda vyústila ze vzájemné snahy získat rozhodující vliv na Pyrenejském poloostrově, potlačit absolutistické snahy Miguela I. a zachovat liberální monarchie. Navíc se španělská regentka zavázala pomoci britským jednotkám potlačit uchvatitele trůnu Miguela I. v Portugalsku.⁸⁸ Paříž doufala, že by tato smlouva mohla vést k větší a trvalejší vzájemné spolupráci mezi ní a Londýnem.⁸⁹ Aliance čtyř se stala významným faktorem v zahraničních vztazích a protipólem revidované Svaté alianci, k čemuž došlo na

⁸⁵ MOSELY, Philip, *Intervention and Nonintervention in Spain*. In: *The Journal of Modern History* 13, 1941, 2, s. 196–197.

⁸⁶ CHALUPA, s. 80.

⁸⁷ V některé literatuře uvedena jako Quadruple Alliance.

⁸⁸ Miguel I. uchvátil v roce 1828 trůn v Portugalsku a zrušil ústavu. Ovšem nezískal mezinárodní podporu a v roce 1834 byl nucen odejít do exilu.

⁸⁹ SKŘIVAN, s. 188.

schůzce v Mnichově Hradišti v září 1833 mezi Ruskem a Rakouskem. Neoficiálně se setkání účastnilo i Prusko, které později jednalo v Berlíně.⁹⁰

Společné vojsko signatářů Aliance čtyř, především Velké Británie a Španělska, ukončilo absolutistické tendence Miguela I. Ten byl nucen uchýlit se i s Donem Carlosem do exilu. Španělský pretendent se pod pseudonymem a přes protesty Madridu usadil v Londýně.⁹¹ Mezitím karlisté za pomoci veterána z napoleonských válek Tomáše de Zumalacárreguie vybudovali schopnou armádu. Její řady se rozšiřovaly i kvůli vyhrcovanému násilí ze strany liberálů, kteří vypalovali kláštery a zabíjeli mnichy. Právě generál Zumalacárregui přiměl k návratu do vlasti Dona Carlose. Pretendent v přestrojení cestoval přes Francii až do rodné země, kde se připojil ke karlistům, jejichž bojová morálka jeho přítomností vzrostla.⁹²

Obě znesvářené strany se vyznačovaly tvrdými represemi vůči civilnímu obyvatelstvu, ale ušetření nezůstali ani zajatci. Neúspěchy na válečných operacích si kompenzovaly násilným popravováním zajatců, přičemž v některých případech byli dokonce zabiti příbuzní vojáků nepřátelského uskupení.⁹³ Krvelačnost liberálů i karlistů vyvolala po Evropě značné zděšení. Britská vláda se rozhodla situaci řešit. Z jejího podnětu uzavřely obě soupeřící armády v dubnu 1835 Elliotovu dohodu, podle níž mělo dojít k ušetření životů zajatců a jejich vzájemné výměně. Dohoda měla pro uskupení kolem Dona Carlose ještě jeden důležitý význam, jelikož díky ní bylo uznáno za oficiální bojující stranu.⁹⁴

Velká Británie se neangažovala ve válce na Pyrenejském poloostrově jen zprostředkováním vzájemné dohody o humánnějším chování zúčastněných skupin. Ve službách Madridu bojoval dobrovolnický sbor složený z britských občanů. Britská námořní flotila blokovala přístavy ovládané karlisty, či dokonce

⁹⁰ POLIŠENSKÝ, Josef, BARTEČEK, *Dějiny Iberského poloostrova do přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2002, s. 136.

⁹¹ CHALUPA, s. 89.

⁹² Tamtéž.

⁹³ TROMANS, Nicholas, *J. F. Lewis's Carlist War Subjects*. In: *The Burlington Magazine* 139, 1997, 1136, s. 761.

⁹⁴ ARTERA, CAMPISTOL, ZAMORA, s. 439.

sama několikrát zasáhla do konfliktu. Taktéž z Londýna proudily zbraně, munice, zásoby a finanční pomoc. Ani Paříž s pomocí nezůstala pozadu. Poskytla regentce cizineckou legii a liberální jednotky mohly volně přecházet přes francouzskou hranici.⁹⁵ Don Carlos sice obdržel finanční pomoc od svých sympatizantů z Rakouska, Pruska, Ruska a Neapolska, ale nikoliv v tak rozsáhlé míře. Pro karlisty představovala právě problém britská flotila střežící španělské pobřeží a francouzské jednotky kontrolující hranice v Pyrenejích při transferu zahraniční podpory.⁹⁶

Ani jedno z válčících uskupení do konce konfliktu nezískalo rozhodující převahu. Tu by mohlo armádě Dona Carlose přinést dobytí Bilbaa, přes které by karlistům proudilo zásobování, ale ani na třetí pokus se to pretendentově vojsku nepodařilo.⁹⁷ Obranu tohoto důležitého přístavu řídil generál Baldomero Espartero, jenž se i díky tomu stal legendou.⁹⁸

Karlisté rovněž podnikali expedice na západ a jih, ale dobytá území opouštěli. Snahy o vyvolání povstání v jižních provinciích se nesetkaly s patřičnou odezvou. Nejznámější a nejdůležitější výprava pro budoucí vývoj války se odehrála v roce 1837, kdy se na pochod k Madridu v čele armády vydal osobně pretendent španělského trůnu. Expedici předcházela tajná vyjednávání s protistranou o možném ukončení konfliktu. Ovšem ta nevyústila v žádnou závaznou dohodu. Don Carlos se ani nepokusil o vstup do města. A když se začal k Madridu přibližovat Espartero se svými muži, karlistická výprava se vrátil zpět na sever Španělska. Neúspěch celého tažení mělo za následek definitivní úpadek karlistické morálky.⁹⁹

Don Carlos se stále více dostával do defenzivy. Neutěšený stav financí a válečné neúspěchy prohlubovaly rozkol i mezi karlisty samotnými. Proti sobě vystoupili umírnění s generálem Rafaelem Marotem a ultras s pretendentem

⁹⁵ MOSELY, s. 200.

⁹⁶ CHALUPA, s. 99.

⁹⁷ POLIŠENSKÝ, BARTEČEK, s. 136.

⁹⁸ CHALUPA, s. 100.

⁹⁹ GRANADOS, s. 142.

španělského trůnu.¹⁰⁰ Maroto se z vlastní iniciativy pokusil vyjednat ukončení bojů přes velitele britského námořního kontingentu v Kantabrijském moři. Generál vznesl několik požadavků, avšak jeho protějšek Espartero přistoupil jen na některé. Ve výsledku si vojáci obou celků ponechali své hodnosti a zůstal jim nárok na dosavadní žold. Baskické žádosti o navrácení historických privilegií měly projít jednáním v kortésách.¹⁰¹ Na Dona Carlose se během vyjednávání zcela zapomnělo.¹⁰² Po vzájemné shodě a dovršení rozhovorů se oba generálové setkali ve Vergaře, kde 31. srpna 1839 uzavřeli mír.¹⁰³ Ten pro karlisty a především pro samotného Dona Carlose představoval tvrdou porážku.

Ovšem sjednaný mír neznamenal okamžité skončení války. Ultrakonzervativci v některých provinciích na severu země s podporou místních lidí nadále bojovali. Pacifikovat poslední odbojové skupiny se podařilo až v roce 1840. V tomto roce také odešel Don Carlos, jako i jiní karlisté, do Francie.¹⁰⁴ V roce 1840 donutil Espartero odejít regentu-královnu ze španělského dvora a sám se stal regentem Isabely.¹⁰⁵ Jeho moc dosáhla svého vrcholu.

Konflikt ve Španělsku vyvolával značnou pozornost po celé Evropě. Lidé se pozastavovali nad krutostí a krvežíznivostí bojujících frakcí. Stranou zájmu nezůstalo ani zapojení zahraničních států. Přeci jen mezi sebou soupeřili liberálové a konzervativci, což při reminiscenci na revoluční počátek třicátých let stále budilo zájem. Španělská občanská válka byla přítomná prostřednictvím tisku i v českých zemích. *Österreichischer Beobachter* přinášel čtenářům informace o vývoji situace na Iberském poloostrově. Nesoustředil se jen na vnitřní politiku či průběh bojů, ale veřejnost seznamoval i s postoji mocností ke karlistické válce.¹⁰⁶

¹⁰⁰ CHALUPA, s. 112.

¹⁰¹ Kortesy představují název pro španělský a portugalský parlament.

¹⁰² CHALUPA, s. 115.

¹⁰³ POLIŠENSKÝ, BARTEČEK, s. 136.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ ARTERA, CAMPISTOL, ZAMORA, s. 141.

¹⁰⁶ Příkladem: *ÖB*: 21. 11. 1833, č. 325; 4. 12. 1833, č. 338; 1. 8. 1834, č. 233; 18. 12. 1834, č. 352; 18. 10. 1835, č. 230; 20. 6. 1835, č. 171; 10. 1. 1836, č. 10; 17. 8. 1836, č. 230; 21. 8. 1837, č. 233; 21. 12. 1837, č. 355; 20. 7. 1838, č. 201; 20. 3. 1838, č. 79.

Obyvatelstvo se o úmrtí španělského panovníka na konci září 1833 dozvědělo záhy po jeho skonu.¹⁰⁷ Ale už první reakce na smrt Ferdinanda VII. naznačovala obavy z dalšího vnitřního vývoje Španělska a možné destabilizace celého regionu. Taktéž se spekulovalo o zásahu francouzské armády.¹⁰⁸ Následující měsíc zůstaly jakékoli zahraniční zprávy bez větší pozornosti. Jen byla probírána postupná angažovanost evropských mocností a jejich podpora znesvářeným stranám v občanské válce.¹⁰⁹

Na počátku konfliktu se veřejné mínění ještě nepřiklánělo k jedné nebo druhé straně. Sympatie k určité bojující frakci se začaly vytvářet až během roku 1834, a to v souladu s politikou Vídně. Ta podporovala Dona Carlose jakožto právoplatného nástupce na španělský trůn, který vystupoval proti liberálům a v případě vítězství by se vrátil k absolutistické vládě. Ještě v únoru nebylo smýšlení lidí zcela vyhraněné. V této době ani nepanoval nějaký velký zájem o situaci na Pyrenejském poloostrově. Větší sledovanost by podle policejního ředitelství případně přineslo jen vítězství konzervativců nad liberály.¹¹⁰ Zjevná náklonnost k pretendentovi existovala až v létě a navíc vzrostla se vznikem Aliance čtyř. Lidé si uvědomovali, že spojení Londýna a Paříže povede k podpoře liberálů na úkor pretendenta španělského trůnu, proto se objevil názor, že východní velmoci by se taktéž měly spojit a vytvořit protipól vzniklé aliance. Toto spojení by mělo ochraňovat „*legitimní principy*“ – tedy prosazovat nástupnictví Dona Carlose.¹¹¹

Nadále bylo bedlivě sledováno chování Paříže. Došlo na připomínání červencové revoluce a vyjádření názoru, že právě události roku 1830 jsou příčinou nepokojů objevujících se ve Španělsku. Ani Velká Británie nezůstala ušetřena kritice za stále větší vměšování do konfliktu a podporu královny-

¹⁰⁷ *ÖB* 13. 10. 1833, č. 286.

¹⁰⁸ Situační zpráva pro Brno za měsíc říjen, Brno, 10. 11. 1833, Moravský zemský archiv v Brně (dále jen: MZA), Policejní gubernium (dále jen: PG), kart. 94.

¹⁰⁹ Situační zprávy pro Brno za měsíc listopad a prosinec, Brno, 10. 12. 1833, 11. 1. 1834, MZA, PG, kart. 94.

¹¹⁰ Situační zpráva pro Brno za měsíc únor, Brno, 8. 3. 1834, MZA, PG, kart. 94.

¹¹¹ Situační zprávy pro Brno za měsíc červenec, srpen, Brno, 11. 8., 12. 9. 1834, MZA, PG, kart. 94.

regentky. I nadále převládal názor, že mělo dojít k vyvážení politiky dvou západních velmocí, společnému jednání a postupu s jediným cílem prosadit na trůn Dona Carlose.¹¹²

Poddaní Františka I. soucítili s oběťmi konfliktu na Pyrenejském poloostrově, proto se všeobecně přálo, aby „*prostřednictvím spojených mocností byla tato nešťastná země od občanské války osvobozena a bylo možné uhájit právo legitimního nástupce*“.¹¹³ I schůzku „východních“ velmocí v září 1835 v Teplicích, které se účastnil rakouský císař Ferdinand I., ruský car Mikuláš I. a pruský král Fridrich Vilém III., veřejnost spojovala s karlistickou válkou.¹¹⁴ Vzhledem k setkání panovníků byla vyjádřena podpora oficiální politiky a pretendenci španělského trůnu. Zároveň padla žádost o zákrok proti akcím Velké Británie, jelikož britská námořní flotila střežila pobřeží Iberského poloostrova. Naopak Francii byla vyčtena jednostranně zaměřená kontrola hranic, kterou mohly překračovat pouze jednotky liberálů.¹¹⁵

Od protestů poddaných Františka I. proti zasahování liberálních monarchií do dění ve Španělsku se přesunuli k výzvám, aby se mocnosti revidované Svaté aliance více zapojily do této problematiky a vystupovaly proti Francii a Británii. Někteří volali i po „odplatě“ a zavedení restrikcí proti Londýnu a Paříži.¹¹⁶ Posun názorů v českých zemích lze přičíst stále větší angažovanosti právě Britů a Francouzů. Za královnu-regentku bojovalo až osmnáct tisíc občanů z liberálních mocností. Oproti tomu přítomnost zahraničních bojovníků v armádě karlistů se nedala s tímto počtem zdaleka srovnávat.¹¹⁷

Silné pobouření vyvolalo násilí na duchovenstvu. Dne 17. a 18. července 1834 došlo v Madridu k vypalování klášterů a zabíjení mnichů. Tento čin odstartoval krvavé období, ve kterém se vyskytovalo vypalování klášterů, boření kostelů a zabíjení mnichů, či duchovních. Právě katolická církev podporovala

¹¹² Situační zprávy pro Brno za měsíc únor a červen, Brno, 10. 3., 7. 7. 1835, MZA, PG, kart. 94.

¹¹³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 2. 10. 1835., NA, PGT, kart. 42.

¹¹⁴ SKŘIVAN, s. 187.

¹¹⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen, Praha, 15. 11. 1835, NA, PGT, kart. 42.

¹¹⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc listopad, Praha, 10. 12. 1835, NA, PGT, kart. 42.

¹¹⁷ MOSELY, s. 200.

pretendenta a byla s ním i zákonitě spojována. Samozřejmě toto jednání mělo ještě za následek odliv sympatií od liberálů nejen ve Španělsku, ale téměř po celé Evropě.¹¹⁸ Tyto excesy jen přispěly k větší podpoře Dona Carlose, protože jen on „*může zabránit pronásledování duchovenstva před revolucionáři*“.¹¹⁹

Vlnu zájmu vzedmulo obléhání strategicky cenného Bilbaa. Přístav ležící v Biskajském zálivu se pokoušela pretendentova armáda několikrát neúspěšně dobýt. Při jeho případném zisku by mohly konzervativcům proudit zásoby, což si liberálové dobře uvědomovali. Dobývání města budilo pozornost a dokonce se vyskytly mylné zprávy o jeho obsazení karlisty. Následující měsíc však došlo k uvedení na pravou míru.¹²⁰ To ovšem Donu Carlosovi neubralo na popularitě a nadále mu bylo přáno, aby „*brzy uspěl a zmocnil se Bilbaa a aby uspěl v dalších operacích*“.¹²¹ Taktéž se nepochybovalo o tom, že případný zisk významného přístavu by byl pro mnoho lidí signálem k podpoře pretendenta.¹²² I když karlisté ani jednou při obléhání neuspěli, veřejnost v českých zemích jim přála „*šťastnější úspěchy*“.¹²³

Značný ohlas si vysloužilo jakékoli vítězství konzervativců na bitevním poli. Obyvatelstvo také vyjadřovalo podporu karlistickým expedicím po Španělsku. Bedlivě sledována byla výprava Dona Carlose k branám Madridu. Lidé věřili, že by právě on mohl získat hlavní město a španělskou korunu. A v takovém případě by došlo ke stabilizaci situace.¹²⁴ Ovšem karlisté opět neuspěli a vrátili se do provincií na severu země, kde měli podporu.

V roce 1838 se stále častěji vyskytovaly hlasy opětovně volající po společném postupu velmocí a ukončení krvavé války: „*Stále se vyjadřuje přání, aby spojenecké strany co nejdříve učinily přímé a nezbytné kroky ke konečné*

¹¹⁸ CHALUPA, s. 89.

¹¹⁹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 6. 9. 1836, NA, PGT, kart. 42.

¹²⁰ Situační zpráva pro Prahu za měsíc listopad, Praha, 16. 12. 1836, NA, PGT, kart. 42.

¹²¹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc prosinec, Praha, 7. 1. 1837, NA, PGT, kart. 42.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc únor, Praha, 8. 3. 1837, NA, PGT, kart. 42.

¹²⁴ Situační zprávy pro Prahu za měsíc březen, duben červen, Praha, 10. 4., 12. 5., 10. 6. 1837, NA, PGT, kart. 42.

*pacifikaci Španělska.*¹²⁵ Podle čtenářů tisku k tomu mělo dojít z důvodů odvrácení šíření anarchie a dalších nepokojů. Ale ve stejném roce začal upadat zájem o občanskou válku, proto se lze ve zprávě z léta 1838 dočíst, že „*španělské záležitosti oslovily méně publika*“.¹²⁶ Jedním z důvodů byl předpoklad, že tisk je zaujatý a překresluje skutečnosti.¹²⁷ Dalším důvodem mohlo být i to, že se karlistům v bojích tolik nedařilo. Rovněž mohlo dojít k přesycení společnosti neustálým přísunem informací o tomto válečném konfliktu.

Poddaní Františka I. spekovali o angažovanosti zahraniční politiky Velké Británie na Iberském poloostrově. Předpokládali, že válka Londýnu slouží ku prospěchu a bylo jim jasné, že „*Anglie nemá zájem na ukončení války*“,¹²⁸ protože se domnívali, že jim přináší ekonomické výhody.¹²⁹ Většina lidí ještě připojila obligátní přání, aby intervence ukončila konflikt, i když se v brzký konec bojů nevěřilo. „*Když se Don Carlos zmocní trůnu, občanská válka nebude pravděpodobně ukončena, když u zrodu absolutistické monarchie bude muset přestát ještě přetrvávající boje konstitucionálů.*“¹³⁰

Pozornost vyvolala bitva, která se odehrála na přelomu dubna a května 1839 u Ramales. Proti sobě stáli dva úspěšní generálové. Do čela karlistů se postavil Maroto a liberály vedl Espartero. Vojsko Dona Carlose svedlo tvrdou bitvu, ale prohrálo.¹³¹ Nad jeho porážkou byla vyjádřena lítost. A opět se naléhalo na společný zásah velmocí.¹³² Válka se ovšem chýlila ke svému konci. Mír nezařídily ani mocnosti, ani politici, ale vojáci, kterým tímto skutkem vzrostla moc. Samozřejmě uzavření míru se dostalo také do českých zemí. Jeho vyjednání veřejnost připsala osobnímu zájmu zúčastněných stran.¹³³ Další měsíc

¹²⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc únor, Praha, 12. 3. 1838, NA, PGT, kart. 42.

¹²⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 5. 9. 1838, NA, PGT, kart. 42.

¹²⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc duben, Praha, 9. 5. 1838, NA, PGT, kart. 42.

¹²⁸ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen, Praha, 12. 11. 1838, NA, PGT, kart. 42.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen, Praha, 7. 10. 1838, NA, PGT, kart. 42.

¹³¹ CHALUPA, s. 114.

¹³² Situační zpráva pro Prahu za měsíc červenec, Praha, 12. 7. 1839, NA, PGT, kart. 42.

¹³³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen, Praha, 12. 10. 1839, NA, PGT, kart. 42.

se již probíral odchod Dona Carlose do Francie, který k tomu údajně přistoupil ze „*zoufalství a cti*“.¹³⁴

Ukončení války ještě neznamenalo zastavení bojů. Karlistický generál Ramón Cabrera se nehodlal podřídit mírovým podmínkám a v Katalánsku stále vzdoroval vládě. Jeho odboj zaujal i v českých zemích. Přesto převládalo mínění, že generál Cabrera se do čela karlistů dostal skrz intriky a uplácení od Espartera.¹³⁵ Španělská občanská válka ještě po nějaký čas budila pozornost. O záležitostech neúspěšných karlistů se mluvilo se zármutkem, přičemž stálou naději ještě představoval bojující generál Cabrera.¹³⁶ Espartero ovšem tvrdě zasahoval proti zbytkům vzbouřenců, až donutil svého soka k odchodu do Francie.¹³⁷ Jeho útěk se zbytky karlistů přes hranice podle veřejnosti přispěl k ukončení občanských nepokojů, ale stále panovala obava z anarchistických tendencí tajných spolků či nového konfliktu.¹³⁸

Obyvatelé českých zemí i nadále sledovali dění na Pyrenejském poloostrově, i když ne v takovém rozsahu jako v průběhu konfliktu. Po ukončení války se liberální generál Espartero stal opět ministerským předsedou, a poněvadž donutil královnu-regentku Marii Kristýnu odejít do vyhnanství, sám se stal regentem nezletilé Isabely II. Bývalý generál nebyl schopen řešit špatnou ekonomickou situaci poničené země dlouhou trvající válkou. Přetrvávající problémy vedly k vypuknutí vzpoury v Barceloně. Regent proti rebelujícímu městu tvrdě zakročil a podařilo se mu katalánskou metropoli pacifikovat.¹³⁹

Obyvatelé rakouské monarchie zaznamenávali potíže generála Espartera v této provincii. Navzdory jeho úspěšnému potlačení odporu v Barceloně se lidé domnívali, „*že další nebezpečné excesy republikánských nebo dynastických směrů ve Španělsku tak k obnovení přijdou, a že mohou vypuknout stejně tak*

¹³⁴ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 12. 9. 1839, NA, PGT, kart. 42.

¹³⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc listopad, Praha, 12. 11. 1839, NA, PGT, kart. 42.

¹³⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc prosinec, Praha, 12. 1. 1840, NA, PGT, kart. 43.

¹³⁷ CHALUPA, s. 118.

¹³⁸ Situační zpráva pro Prahu za měsíc červenec, Praha, 13. 8. 1840, NA, PGT, kart. 43.

¹³⁹ POLIŠENSKÝ, BARTEČEK, s. 137.

*lehce jako ty poslední.*¹⁴⁰ Mínění ani neuklidňoval „*současný poklidný stav veškerých španělských provincií*“.¹⁴¹ Espartero sice zjednal pořádek v neustále neklidném Katalánsku, ale jeho vláda se nachýlila ke svému konci. Umírnění generálové Ramón Narvaéz a Juan Prim tajně připravili státní převrat, proto slavný generál musel odejít do exilu.

Tyto události vyvolávaly v poddaných Ferdinanda V. otázky, ve kterých se tázali na budoucnost Španělska, jeho vlády a také působení velmocí v této záležitosti.¹⁴² S velkým očekáváním se sledovala cesta královny Viktorie na počátku září 1843 do Francie, kde se setkala s Ludvíkem Filipem. Na schůzku obou panovníků se pohlíželo s nadějí, jelikož se předpokládalo, že na ní bude projednán současný neutěšený stav Španělského království, a že závěry tohoto jednání se uplatní při řešení situace na Pyrenejském poloostrově.¹⁴³ Ovšem přetrvávající neklidná situace ve Španělsku vnesla mezi obyvatele lítost a to z důvodu, že „*evropské velmoci neurychlily jednání ve prospěch intervence do Španělska*“.¹⁴⁴ Podle obyvatelstva rakouské monarchie mělo co nejdříve dojít k pacifikaci tohoto nepokojného státu a mělo být vytvořeno stabilní prostředí.¹⁴⁵ Po Esparterově odchodu do zahraničí, byla třináctiletá Isabela II. prohlášena za zletilou a začala její vlastní vláda.¹⁴⁶ Poddaní Ferdinanda V. tuto zprávu přijali s nadšením, jelikož dle jejich mínění „*povede tento akt k rychlému ukončení krvavé války ve Španělsku*“.¹⁴⁷

Veřejné mínění po celou dobu války odpovídalo oficiálnímu postoji Vídně. Sice ze začátku konfliktu se lidé ještě nepřikláněli k jedné či druhé straně, přesto záhy začali vyjadřovat podporu Donu Carlosovi a karlistům. Často bylo voláno po společném postupu a intervenci, jež by vedla k ukončení násilností. Taktéž lidé nelibě snášeli zasahování Velké Británie a Francie do konfliktu.

¹⁴⁰ Situační zpráva pro Prahu za měsíc prosinec, Praha, 12. 1. 1843, NA, PGT, kart. 43.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Situační zpráva pro Prahu za měsíc červen, Praha, 13. 7. 1843, NA, PGT, kart. 43.

¹⁴³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 12. 9. 1843, NA, PGT, kart. 43.

¹⁴⁴ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen, Praha, 12. 11. 1843, NA, PGT, kart. 43.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ POLIŠENSKÝ, BARTEČEK, s. 137.

¹⁴⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc listopad, Praha, 10. 12. 1843, NA, PGT, kart. 43.

Právě z toho důvodu požadovali zásah nebo alespoň omezení vlivu těchto mocností. Konec války rovněž znamenal úpadek zájmu o aktuální situaci na Pyrenejském poloostrově, přesto se pozornost obrátila k dění ve Španělsku ještě na konci roku 1842 a po celý následující rok. Toto období přineslo nové bouře spojené s antipatiemi obyvatel ke generálu Esparterovi, který byl svržen a odešel do vyhnanství. Vlády se ujala Isabela II. Veřejnost v českých zemích odsuzovala nové nepokoje a obávala se jejich eskalace. Doufala v zásah velmocí a tím k vyřešení neuspokojivé situace na Iberském poloostrově. S radostí byl přijat nástup na trůn Isabely II., ale spory kolem ženicha pro královnu už zájem nevyvolaly.

5 Velká Británie

Ač se Velké Británii vyhnuly revoluční bouře na počátku třicátých let, musel parlament řešit mnoho jiných potíží. Průmyslová revoluce měnila obraz britské společnosti, dělníci se hlásili o svá práva, rovněž katolíci požadovali zrovnoprávnění. Klidu nepřidávalo ani chudé, zemědělské Irsko. Ve druhé polovině třicátých let došlo k výměně na královském trůnu. Taktéž se Britové angažovali po celém světě, což také ve svém důsledku přinášelo různé krize a aféry.

Chartisté ve Velké Británii představovali první masové dělnické hnutí. Aktivně začali vystupovat po reformě volebního zákona v roce 1832, kdy nezískali volební právo. Do čela dělníků se postavil Feargus O'Connor, jenž se svým vystupováním staral o propagaci tohoto hnutí. Největší pozornosti se chartistům dostalo mezi roky 1838 až 1842. V roce 1838 sestavily přední osobnosti tohoto hnutí „*Chartu lidu*“, v níž v šesti bodech představily své požadavky. Jednalo se o všeobecné volební právo od jednadvaceti let, tajné volby, rovné volební okrsky, zrušení majetkového osvědčení pro členy parlamentu, poslanecké diety a každoroční volby.¹⁴⁸ Jelikož se tento dokument šířil po celé Británii, vyburcoval masy lidí, a to nejen dělníků. Jeho význam spočíval i v tom, že spojil roztroušená dělnická hnutí a dokázal je využít k nátlaku na vládu. Charta měla také poukázat na špatné podmínky dělníků a zvyšující se nezaměstnanost. Hnutí využívalo rozličné strategie pro prosazení svých zájmů. Za prvé vytvářelo ekonomický tlak ve snaze uvést státní pokladnu do finanční tísně. Za druhé strategii praktikovalo metody zastrašování pod vedením Feargusna O'Connera, přestože sám vybízel k nenásilným protestům. Své názory šířil přes noviny *Northern Star*.¹⁴⁹

V roce 1839 proběhl sjezd chartistů, na kterém zúčastnění vypracovali jednotnou strategii, jejímž smyslem bylo působit i bez reálné politické moci na

¹⁴⁸ MORGAN, Kenneth a kol., *Dějiny Velké Británie*, Praha 1999, s. 392.

¹⁴⁹ KEMNITZ, Thomas Milton, *Approaches to the Chartist Movement. Feargus O'Connor and Chartist Strategy*. In: *Albion. A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 5, 1973, 1, s. 70.

vládu, jelikož ta nechtěla vyhovět jejich požadavkům. Na sjezdu vznikla petice, která se velmi rychle šířila mezi lidmi. Petice rovněž působila jako jednotící prvek a lidé pod ní ve velkém připojovali své podpisy. Po nasbírání dostatečného počtu podpisů byla předložena parlamentu, i když se počítalo s tím, že bude odmítnuta. Což se i opravdu stalo.¹⁵⁰ Rozhořčení dělníci z jejího neakceptování přešli do stávků. Na některých místech dokonce vypukly nepokoje. Dělníci se začali ozbrojovat a organizovat do podzemních tajných spolků. V srpnu 1839 situace eskalovala a chartisté přešli do třídní stávky, které se účastnilo na deset tisíc lidí. Nejvyhrocenější moment nepokojů proběhl z 3. na 4. listopadu v Newportu. Ozbrojení chartisté se pokusili ovládnout město, ale střetli se s vojskem a policií. Účastníci narazili na odhodlání a palebnou převahu represivních složek, jejich snahy se zhroutily a byli nuceni opustit město. Po přestřelce zůstali na obou stranách padlí a zranění. Povstání skončilo neúspěchem.¹⁵¹ Následné soudní procesy odsoudily na dva tisíce lidí. Chartistické hnutí se alespoň na čas podařilo pacifikovat.¹⁵²

Špatná ekonomická situace a rostoucí nezaměstnanost přiměla dělníky k větší aktivitě. V květnu 1842 byla podána druhá petice, kterou rovněž parlament odmítl. S nesplněním požadavků se zvyšovala nespokojenost lidí, což opět vedlo ke stávce a dalším nepokojům. Desetitisíce nespokojených a především nezaměstnaných dělníků pochodovalo město od města. Častěji než při protestech v roce 1839 se vyskytovaly potyčky s policií, útoky na policejní strážníky, instituce či osoby. Docházelo i k ničení majetku nebo továrního vybavení.¹⁵³ K potlačení bouří přispěla neschopnost chartistů udržet na delší čas stávku. Příčinou oslabení hnutí bylo zatýkání účastníků z jeho řad a následné

¹⁵⁰ KEMNITZ, Thomas Milton, *The Chartist Convention of 1839*. In: *Albion. A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 10, 1978, 2, s. 168.

¹⁵¹ MORGAN, s. 393.

¹⁵² ARIOVAT, Jacqueline Fellagne, *Rethinking Partisanship in the Conduct of the Chartist Trials 1839–1848*. In: *Albion. A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 29, 1997, 4, s. 596.

¹⁵³ Tamtéž, s. 600–602.

soudní procesy. Větší stabilitu do Velké Británie přinesla ekonomická konjunktura, která utlumila politickou emancipaci nižších tříd.¹⁵⁴

Veřejné mínění českých zemí v červenci 1839 vnímalo požadavky dělnických hnutí jako možný zdroj problémů, které svou činností dávalo příklad i pro jiná hnutí a spolky v zahraničí. Přesto převládal názor, že ve Velké Británii za pomoci policejní síly lze chartistické aktivity potlačit.¹⁵⁵ Ale už následující měsíc policejní ředitel ve zprávě uvedl: „*Nezdar chartistické pletichy v Anglii poskytl uklidňující přesvědčení, že anglický národ se lehce nesvede a zdravý smysl je v národu dominující.*“¹⁵⁶ Lidé si taktéž všímali vystupování ministerského předsedy k záležitostem chartistů. Podle jejich mínění „*ochromil chartistické aktivity, a tedy nejnověji zintenzivnil klesající důvěru v jejich kapacitu a energii, nabídl radostné garance pro další udržení klidu*“ a navíc podle domněnky utlumení chartistů mohlo vést „*ke klidnému vyřešení orientálního zmatku*“.¹⁵⁷ Orientálním zmatkem byla myšlena vzájemná roztržka mezi egyptským pašou a sultánem. Avšak na konci roku 1839 upadl zájem o zahraniční události včetně dění ve Velké Británii.¹⁵⁸

Chartistické činnosti se v roce 1842 nedostalo takové míry sledovanosti jako o tři roky dříve. Poddaní Ferdinanda V. vyjadřovali přání, aby „*utopistické a destruktivní tendence chartistů a všech tajných společenství v Anglii*“ byly potlačeny.¹⁵⁹ Rovněž různé problémy na půdě parlamentu, podle úsudku obyvatel, mohly dát záminku k novým chartistickým bouřím.¹⁶⁰ Ovšem po neúspěšných pokusech prosadit své zájmy se celé hnutí rozpadalo, jelikož se nedařilo držet pohromadě tolik rozdílně smýšlející skupiny dělníků. K čemuž přispěla i ekonomická konjunktura a tvrdé represe.

¹⁵⁴ MORGAN, s. 393.

¹⁵⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc červenec, Praha, 12. 8. 1839, NA, PGT, kart. 42.

¹⁵⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 12. 9. 1839, NA, PGT, kart. 42.

¹⁵⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 12. 10. 1839, NA, PGT, kart. 42.

¹⁵⁸ Situační zpráva pro Prahu za měsíc prosinec, Praha, 12. 1. 1840, NA, PGT, kart. 43.

¹⁵⁹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc leden, Praha, 12. 2. 1842, NA, PGT, kart. 43.

¹⁶⁰ Situační zpráva pro Prahu za měsíc únor, Praha, 14. 3. 1843, NA, PGT, kart. 43.

Větší pozornosti než dělnickému hnutí se dostalo Danielovi O'Connellovi. Tento irský katolický agitátor bojoval za prosazení větších práv pro katolíky a zrušení britsko-irské unie. Narodil se 6. srpna 1775 v jihozápadním Irsku. Po smrti otce jej vychovával strýc. Ten mu zajistil vzdělání v Paříži a později v Londýně, kde vystudoval práva. Po úspěšném dokončení studia se vrátil do Dublinu a začal zde pracovat jako advokát.¹⁶¹ Na O'Connella působily různé romantické představy samostatného Irska, což se projevilo v nesouhlasu s britsko-irskou unií z roku 1801, při jejímž vzniku byla ukončena činnost dublinského parlamentu. Nespokojení Irové vyvolávali lokální povstání a protesty. Tohoto neklidu využil právě katolický agitátor, kterému se povedlo zaštitit roztroušená uskupení a stát se jejich vůdčí osobností. V roce 1823 se zasadil o ustavení Katolického svazu, jehož prostřednictvím se snažil prosadit volitelnost katolíků do parlamentu.¹⁶² Svaz získal masovou podporu katolíků a především Irů. Ta se projevila ve volbách v roce 1826 a především 1828, kdy dublinský právník kandidoval do parlamentu a uspěl. V dubnu 1829 odsouhlasily obě komory parlamentu zrovnoprávnění katolíků. Ti se nyní mohli stát poslanci, ministry, soudci, generály a admirály.¹⁶³ Pro irského advokáta to představovalo velké vítězství. Avšak jeho plány mířily výš. Nyní jeho cíl představovalo zrušení britsko-irské unie. O'Connell opět zorganizoval kampaň podobnou jako při zakládání Katolického svazu, dokonce v roce 1840 založil Svaz za zrušení unie.¹⁶⁴ Kampaň vyvrcholila roku 1843, kdy na různých místech Velké Británie probíhala setkání jeho příznivců. Ale situace v tuto dobu byla zcela odlišná než v roce 1829. V parlamentu se nenašel téměř nikdo, kdo by zastával stejný názor jako tento irský katolík, proto shromáždění, i za cenu nepokojů, parlament zakazoval.¹⁶⁵ Nakonec katolický agitátor stanul před soudem, který jej poslal na rok do vazby. Tato událost se stala senzací, o které informovaly deníky po celém

¹⁶¹ CONZEMIUS, Victor, *Proroci a předchůdci*, Praha 1997, s. 13.

¹⁶² MOODY, Theodore, MARTIN, Francis a kol., *Dějiny Irska*, Praha 2012, s. 179.

¹⁶³ Tamtéž, s. 182.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 183.

¹⁶⁵ CONZEMIUS, s. 18.

světě. Ohlas této události přiměl Sněmovnu lordů, aby rozsudek zrušila. Ovšem O'Connell se již k boji za své požadavky nevrátil a v roce 1847 zemřel.¹⁶⁶

Význam irského aktivisty spočíval v jeho schopnosti vyburcovat davy lidí. Pod svou osobou dokázal celé hnutí sjednotit a nabídl mu program. Jeho jméno se šířilo po celé Evropě a nevyhnulo se ani českým zemím, což dokládají následující zprávy. Veřejné mínění spíše stálo proti činnosti irského katolíka a nepřijímalo s nadšením zprávy o jeho aktivitách. Lidé se domnívali, „že klid v Irsku může nastat, když O'Connellovy návrhy budou vyslyšeny“.¹⁶⁷ Tentokrát je neznepokojovali starosti o evropský mír. Policejní ředitelství v této souvislosti uvedlo: „Ve vztahu k politické a náboženské bouři existuje pohled, že není potřeba se obávat nebezpečí pro evropský mír.“¹⁶⁸

Ovšem smýšlení o O'Connellovi napovídalo, že nebyl viděn jen jako bojovník za práva katolíků, ale jako člověk, co se snaží rozložit společnost: „O'Connell údajně bojuje za zájem katolického náboženství, ale ve skutečnosti vzdává hold mnohým mazanostem anarchie.“¹⁶⁹ Ovšem názor, že „veselý a lstivý způsob O'Connella není žádným tajemstvím pro jeho spoluobčany a že ústava Velké Británie nabízí vždy dostatečné garance k udržení míru v zájmu monarchistických principů,“ vnášel do společnosti uklidnění.¹⁷⁰

Druhá vlna zájmu přišla s kampaní za zrušení britsko-irské unie ve čtyřicátých letech, kdy O'Connell měl dominantní vliv na katolickou a nacionalistickou část života.¹⁷¹ Podle čtenářů mohla vést stoupající činnost tohoto agitátora „k brzkému krvavému konfliktu“.¹⁷² V průběhu času se vyprofilovala jen určitá skupina lidí, která se tímto zabývala: „Jak velký mimochodem byl předchozí zájem, který irské bouře a aktivity agitátora O'Connella, nejdříve z ortodoxních katolických stran, podnítil, tak se významně snížil tento všeobecný

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 19.

¹⁶⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 6. 9. 1835, NA, PGT, kart. 42.

¹⁶⁸ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 2. 10. 1835, NA, PGT, kart. 42.

¹⁶⁹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen, Praha, 15. 11. 1835, NA, PGT, kart. 42.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ HOPPEN, Theodore, *Grammars of Electoral Violence in Nineteenth Century England and Ireland*. In: *The English Historical Review* 10, 1994, 109, s. 619.

¹⁷² Situační zpráva pro Prahu za měsíc květen, Praha, 15. 6. 1843, NA, PGT, kart. 43.

(více náboženský než politický) zájem.¹⁷³ Přestože se o činnost irského právníka zajímaly jen určité skupiny lidí a to ještě výrazně méně než dříve, přeci jen čtenářům nešel jeho soudní proces, který mezi veřejnost přinášel obavy z „krvavé katastrofy, jelikož Irsko nemusí být v klidu“.¹⁷⁴ Po soudu ochabl zájem o O’Connella, což bylo způsobeno jednak jeho malou aktivitou, a tím pádem menší atraktivností pro tisk, ale rovněž jeho brzkým skolem.

Do sledovaných témat z Velké Británie náležela i královská rodina. Viktorie se ujala trůnu po smrti svého otce Viléma V. v roce 1837, a to ve svých osmnácti letech.¹⁷⁵ Veřejné mínění o osobě zesnulého krále bylo dobré, jelikož „v zásadě sám pevně držel stabilitu“ a „vynaložil vše, aby co nejvíce ochromil anarchistické doktríny objevující se ze všech stran od roku 1830 v zájmu udržení evropského míru“.¹⁷⁶ S nástupem mladé královny se objevily obavy z „anarchistických tendencí“ a ze „spojení irských jakobínů s četnými revolucionáři“ a z jejich působení v zahraničí.¹⁷⁷

Publicitu si vysloužil sňatek královny Viktorie s jejím bratrancem Albertem Sasko-Kobursko-Gothajským. Svatba se konala 10. února 1840.¹⁷⁸ V této souvislosti poddaní Ferdinanda V. přáli novomanželům, aby „manželství královny Viktorie s princem Sasko-Kobursko-Gothajským bylo pro Albion stabilním a pevným základním kamenem šťastné éry, který zachvátily bouře všeho druhu“.¹⁷⁹ Dále se objevily obavy, že by „závist a zášť stále více se nevhodně chovajícího národa dříve či později mohly podkopat štěstí“ královského páru.¹⁸⁰ Veřejnost právě v této souvislosti reagovala na chartistické hnutí a požadavky O’Connella, které opět v této době nabíraly na síle a představovaly hrozbu pro pořádek ve Velké Británii. Téměř o dva roky později

¹⁷³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc prosinec, Praha, 13. 1. 1844, NA, PGT, kart. 43

¹⁷⁴ Situační zprávy pro Prahu za měsíc únor a březen, Praha, 15. 3. 1844, 14. 4. 1844, NA, PGT, kart. 43.

¹⁷⁵ STRACHEY, Lytton, *Královna Viktorie*, Praha 1993, s. 47.

¹⁷⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc květen, Praha, 8. 6. 1837, NA, PGT, kart. 42.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ HIBBERT, Christopher, *Královna Viktorie*, Ostrava 2004, s. 127.

¹⁷⁹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc leden, Praha, 6. 2. 1840, NA, PGT, kart. 43.

¹⁸⁰ Tamtéž.

se narodil královskému páru první mužský potomek, budoucí král Eduard VII., což vzbudilo i s jeho následnými křtinami jistý zájem.¹⁸¹

Jestliže časté atentáty na francouzského krále Ludvíka Filipa byly poměrně reflektovanou událostí, jinak tomu nebylo v případě útoku na královnu Viktorii. První pokus připravit britskou panovnici o život se uskutečnil 10. června 1840. Devatenáctiletý atentátník Edward Oxford, který si svůj čin již delší dobu plánoval, vystřelil ze dvou pistolí, když kolem něj v kočáru projížděla královna s manželem. Ani jedna střela nenalezla svůj cíl. Oxford byl ihned po útoku zadržen a následně předán policii.¹⁸² Zpráva o atentátu se dostala i do českých zemí.¹⁸³ V návaznosti na tento čin policejní ředitelství uvedlo: „*Příšerný atentát směřovaný proti královně a jejímu manželovi podnítil zde všeobecnou senzací, protože zdar tohoto zvráceného pohnutku by ne jen v Anglii, ale také v jiných státech, přinesl potíže.*“¹⁸⁴ Dále zaznamenalo názor veřejnosti: „*Jestliže tedy není tato událost výsledkem izolovaného činu a chorobné mysli, tak se lidé stejně více domnívají, že s největší pravděpodobností jde o důsledek stranického fanatismu.*“¹⁸⁵

Podobný pokus provedli na přelomu května a června 1842 se dva mladíci, kteří se pokusili připravit královnu o život. První atentát provedl John Francis nejdříve 29. května, ale náboj po výstřelu zůstal zaseknutý v hlavní zbraně a on z místa uprchl. Druhý den se opět pokusil zastřelit panovnici, když kolem něj projížděla v kočáru, ale svou pistolí zapomněl nabít. Během činu jej zadržela policie a následný soud ho poslal do vězení. O dva dny později namířil proti královně zbraň John Bean. Pistoli však naplnil jen střelným prachem, tabákem a kousičky papíru. I on byl krátce po výstřelu zatčen policií a následně s ním

¹⁸¹ Situační zprávy pro Prahu za měsíce listopad a leden, Praha, 12. 12. 1841; 12. 2. 1842, NA, PGT, kart. 43.

¹⁸² RAPPAPORT, Helena, *Queen Victoria. A Biographical Companion*, Santa Barbara, s. 47.

¹⁸³ *ÖB* 20. 5. 1840, č. 172.

¹⁸⁴ Situační zprávy pro Prahu za měsíc červen, Praha, 8. 7. 1840, NA, PGT, kart. 43.

¹⁸⁵ Tamtéž.

proběhl soudní proces.¹⁸⁶ Česká veřejnost podezírala z pokusů připravit královnu o život tajné spolky. Podle ní za tyto činy mohlo působení „*revoluční propagandy*“.¹⁸⁷ Taktéž byl vyjádřen smutek nad těmito událostmi, jelikož „*mladá královna se nachází v držení všech ctností, které dokáže zařídit vyšší stupeň domácího štěstí tohoto pozemského světa*“.¹⁸⁸

Ve druhé polovině čtyřicátých let postihla Velkou Británii neúroda. V chudém, zemědělském Irsku se ještě vyskytla bramborová sněť. Domácí produkce nebyla schopna zasytit obyvatelstvo na ostrovech, proto byl ministerský předseda Rober Peel nucen zrušit cla na dovoz obilí.¹⁸⁹ Peelův zákon byl v českých zemích přijat chladně, jelikož se počítalo, že nebude mít „*zvláštní zpětný účinek*“ na trh v Rakousku.¹⁹⁰

Zahraniční politika Velké Británie, ač se Britové angažovali po celém světě, tolik pozornosti nepoutala. Nicméně velký ohlas měla aféra kolem britského škuneru Vixen, kterou způsobilo britské soupeření s Rusy na Blízkém východě. Londýn podporoval Čerkese, kteří obývali severozápadní Kavkaz, v odporu proti Rusům, kteří si nárokovali jejich území. Ruská černomořská flotila měla zastavit britské dodávky do této oblasti. Lodě plující k čerkeskému pobřeží měly projít celní kontrolou, ale Britové nařízení nerespektovali. Dne 25. listopadu 1836 zajala ruská briga Ajax škuner Vixen v přístavu Sudjuk Kalé.¹⁹¹ Podle Petrohradu se na palubě britské obchodní lodi nacházely místo deklarované soli zbraně, které měly putovat Čerkesům. Důvod, proč byl ruský dvůr znepokojený, byla samotná skutečnost, že tato loď porušila ruské zákony. Rusové loď zkonfiskovali a přepravili do Sevastopolu, posádku odvezli do Konstantinopole.¹⁹² Vztahy obou velmocí, již tak dost napjaté, se dostaly na bod

¹⁸⁶ DAVID, James a kol., *Attacks on the British Royal Family. The Role of Psychotic Illnes*. In: *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 36, 2008, 1, s. 59–62.

¹⁸⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc duben, Praha, 12. 5. 1842, NA, PGT, kart. 43.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ MORGAN, s. 403.

¹⁹⁰ Situační zpráva pro Prahu za měsíc květen, Praha, 11. 6. 1846, NA, PGT, kart. 44.

¹⁹¹ Dnešní přístav Novorossijsk.

¹⁹² INGLE, Harold, *Nesselrode and the Russian Rapprochement with Britain 1836–1844*, Los Angeles 176, s. 64.

mrazu. Dokonce se mluvilo o válce mezi zúčastněnými stranami. K relativnímu uklidnění a urovnání sporu došlo až v dubnu 1837.

Spor mezi Brity a Rusy hodnotili poddaní Ferdinanda V. jako posílení síly Ruska a propad vlivu Velké Británie. Podle nich se konfiskace lodi Vixen stala „*důkazem vzrůstající ruské moci*“, a proto „*již není potřeba se více bát anglické námořní mocnosti*“, ale zároveň se vyskytly obavy, že „*mezi Anglií a Ruskem dojde k válce*“.¹⁹³ Dále se veřejnost přikláněla spíše na stranu Rusů a v té souvislosti se mluvilo o „*odvážném chování proti Albionu, hrdé námořní velmoci*“.¹⁹⁴

Dále pak veřejnost zajímala zahraniční politika Londýnu spíše z ekonomického hlediska. Mezi roky 1839–1842 probíhala mezi velkou Británií a Čínou válka. Výsledný konec tohoto konfliktu, kdy čínský císař otevřel některé přístavy Britům a podepsal s Londýnem obchodní smlouvu, byl přivítán rakouskými fabrikanty a obchodníky. Důvod k radosti jim přinesla domněnka, že „*citelný tlak, který zpočátku v rakouském státu způsobily nadbytky anglických továrních výrobků*“, se bude snižovat, jelikož „*pro anglický průmysl byl zpřístupněn v Číně celkem obrovský trh, přičemž pro Anglii je v důsledku krajně výhodný*“.¹⁹⁵

Velká Británie ve třicátých a čtyřicátých letech byla vnímána jako poměrně neklidná země, kde jistotu představovala královna a ústava. Lidé nesympatizovali s dělnickým hnutím, ale ani s požadavky katolíků a Irů pod vedením O'Connella. Rovněž angažování této námořní velmoci po celém světě přijímala veřejnost rozpačitě. V některých názorech na určité události převládaly ekonomické zájmy. Avšak jindy byla britská zahraniční politika vnímána jako hrozba pro evropský mír, jako v případě angažování Londýna v karlistické válce.

¹⁹³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc únor, Praha, 2. 3. 1837, NA, PGT, kart. 42.

¹⁹⁴ Situační zpráva pro Prahu za měsíc březen, Praha, 10. 4. 1837, NA, PGT, kart. 42.

¹⁹⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc listopad, Praha, 12. 12. 1842, NA, PGT, kart. 43.

6 Německý spolek

Revoluční dění, které zasáhlo Francii na konci července 1830, se během září rozšířilo i do střední Evropy, a to konkrétně do Německého spolku. V některých státech tohoto uskupení si získaly revoluční myšlenky méně příznivců, zato v jiných, jako v případě Saska, Brunšvicka, Hannovera, Hesenska a Bavorska měly více sympatizantů.¹⁹⁶ Právě počátkem září zasáhla Sasko revoluční bouře, která jej proměnila na konstituční monarchii.¹⁹⁷ Těmto událostem byl přikládán značný význam, a to z toho důvodu, že s ním sousedily české země a hrozilo případné rozšíření revolučních nálad. Nejvíce situaci v saském království reflektovala Vídeň a policejní aparát, když z obavy nad možnými problémy došlo ke zpřísněnému dohledu nejen nad lázeňskými městy, ale i tovaryši a dělnickými koloniemi. Tyto obavy však byly liché, poněvadž dělníci povětšinou nevyvíjeli žádné revoluční aktivity.¹⁹⁸ Důkladněji probíhala i kontrola na hraničních přechodech.¹⁹⁹ Péči věnovalo policejní ředitelství excesu v malém městečku Wiesenthal, které se nacházelo několik kilometrů od české hranice. Ovšem jeho dopad na české země nebyl zpozorován, což lze vyvodit ze zpráv krajských hejtmanů, jež informovali o „*přetrvávajících uspokojivých náladách obyvatelstva*“.²⁰⁰ V Praze se jen na třech místech našly revoluční letáky. Česká společnost zůstala vůči revolucím víceméně netečná a veškerou pozornost na sebe strhala epidemie cholery na podzim 1830. Ta se během září až prosince 1831 velmi rozšířila a v tomto období jí podlehl přes padesát tisíc lidí v českých zemích. Dokonce s příchodem této neznám choroby vypukla panika a došlo ke zkrácení průmyslové výstavy.²⁰¹

Menší zájem, omezený především na obchodníky, vyvolaly zprávy o založení Německého celního spolku. Prusko v roce 1828 vytvořilo jednotný celní prostor a následně založilo s Hesenskem-Darmstadtskem celní unii. Ve

¹⁹⁶ LNĚNIČKOVÁ, s. 20.

¹⁹⁷ ŠTAIF, s. 19.

¹⁹⁸ Situační zpráva pro žatecký kraj za měsíc srpen, Praha, 22. 9. 1830, NA, PGT, kart. 42.

¹⁹⁹ REINALTER, s. 209.

²⁰⁰ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen září, Praha, 19. 10. 1830, NA PGT, kart. 42.

²⁰¹ VONDRA, s. 102.

stejném roce se objevily podobné snahy i mezi jinými německými státy. K Severoněmeckému celnímu spolku se v roce 1833 připojila jihoněmecká unie a některé státy středoněmeckého obchodního spolku.²⁰² Nový Německý celní spolek vstoupil v platnost na počátku roku 1834. Připojením Sasko k tomuto uskupení se rozpoutala vlna stížností obchodníků z Čech: „*Český obchod se zahraničím v důsledku prusko-saského celního spolku bude velmi omezen.*“²⁰³ Pro Rakousko bylo obtížné se ke spolku připojit, jelikož uherské země měly odlišný celní režim od zbytku monarchie. Taktéž se jednalo o politický problém, neboť Uherské království nebylo nikdy členem Svaté říše římské ani Německého spolku.²⁰⁴

Ve druhé polovině třicátých let panoval zájem o saské království kvůli výstavbě železnice k rakouským hranicím. Projekt, který měl také přinést život krušnohorské železnici, měl propojovat Sasko Kamenici, Lipsko, Drážďany a Cvikov a měl přinést práci šesti tisícům lidí.²⁰⁵ I nadále policejní ředitelství sbíralo informace o stavbě nové dráhy a zjišťovalo veřejné mínění. Podle obyvatel monarchie by propojení železnice mělo vést z Vídně přes Prahu, Chomutov, Marienberg a Cvikov do Lipska.²⁰⁶ Lidé se domnívali, že „*takový železniční systém by měl výhody, a zejména nesmírnou výhodou by se pro obě sousední země stalo, kdyby vláda rozhodla o připojení k Německému celníku spolu*“.²⁰⁷ Veřejnosti neunikly ani zprávy o osmdesátých prvních narozeninách krále Antonína Saského, což dávalo „*obyvatelům hlavního města Drážďan radostnou příležitost k oslavě*“,²⁰⁸ nebo informace o novém pojištění proti požáru,²⁰⁹ rovněž tak emancipace židů.²¹⁰

²⁰² MÜLLER, Helmut a kol., *Dějiny Německa*, Praha 1995, s. 153.

²⁰³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc březen, Praha, 19. 4. 1834, NA, PGT, kart. 42.

²⁰⁴ LNĚNIČKOVÁ, s. 225.

²⁰⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 8. 10. 1836, NA, PGT, kart. 42.

²⁰⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc červen, Praha, 8. 7. 1837, NA, PGT, kart. 42.

²⁰⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc duben, Praha, 9. 5. 1838, NA, PGT, kart. 42.

²⁰⁸ Situační zpráva pro Prahu za měsíc prosinec, Praha, 10. 1. 1836, NA, PGT, kart. 42.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Situační zprávy pro Prahu za měsíc duben, Praha, 10. 5. 1837, NA, PGT, kart. 42.

Poddaní Ferdinanda V. se poměrně značně zajímali o události i v jiných státech Německého spolku, proto se jejich pozornost ve druhé polovině třicátých let soustředila na Hannoverské království. Když zemřel král Vilém IV. a nástupem královny Viktorie na britský trůn skončila personální unie mezi těmito zeměmi, ujal se hannoverského trůnu Arnošt August I. V Hannoveru se předpokládalo, že panovník bude nadále respektovat ústavu z roku 1833, jelikož pocházel z liberální monarchie. Avšak výchova v absolutistické éře a pohrdání univerzitním prostředím dávalo tušit jeho budoucímu jednání. Dne 28. června 1837 vstoupil do Hannoveru a o den později převzal vládu, již měl stvrdit přísahou na ústavu. Ovšem král přikázal složení slibu odročit, což horní komora parlamentu splnila, dolní komora po mírných protestech rovněž. Jejich jednání se ukázalo jako velmi chybné, jelikož nezabránilo královskému převratu. Arnošt August I. jmenoval jediného ministra kabinetu a chtěl vrátit státní zřízení do stavu z roku 1819.²¹¹

S postojem hannoverského panovníka nesvedly nic ani protesty konstitučních německých monarchií. Hannoverskému panovníkovi nahrávala i nečinnost Pruska a Rakouska. V září 1837 probíhaly jubilejní oslavy univerzity v Göttingenu. Mnozí doufali, že se právě zde podaří s králem vyjednat dohodu. Ten se však na oslavách objevil jen na jeden den a dával najevo své pohrdání univerzitními učiteli. Dne 1. listopadu vydal patent rušící ústavu z roku 1837, kterou nahradila ústava z roku 1819, čímž došlo k uvolnění všech úředníků z přísahy na státní základní zákon.²¹² Díky tomu všichni univerzitní lektoři museli obnovit svoji přísahu. Proti postupu krále veřejně vystoupilo sedm univerzitních profesorů z Göttingenu, kteří se dovolávali své přísahy na ústavu, která je zavazovala vystoupit na její obranu. Dopis, jemuž dali konečnou podobu bratři Jakob a Wilhelm Grimmové, zaslala 18. listopadu takzvaná „göttingenská

²¹¹ REODDER, Edwin, *Goettingen, November 18, 1837, and after*. In: *Monatshefte für deutschen Unterricht* 29, 1937, 8, s. 389.

²¹² NIPPERDEY, Thomas, *Deutsche Geschichte 1800–1866. Bürgerwelt und starker Staat*, München 1994, s. 376.

sedmička“ panovníkovi.²¹³ Ovšem vyjádření nesouhlasu nezískal na univerzitě větší podporu, což způsobila lhostejnost a strach z postihů v akademickém prostředí za účast na politickém životě. Znění protestu se velmi rychle šířilo nejen po Hannoveru, ale i všemi německými státy.²¹⁴ V prosinci král po krátkých vzájemných jednáních nařídil třem ze sedmi strůjčů protestu pod hrozbou uvěznění opustit království. Rozhodnutí krále vyvolalo v Hannoveru pozdvižení a exulanti byli oslavováni jako hrdinové.²¹⁵ Ve všech německých státech a i v Rakousku se našli sympatizanti s trojicí vyhoštěných univerzitních profesorů.²¹⁶

Jelikož se zprávy o zrušení hannoverské ústavy a vystoupení několika profesorů proti tomuto činu v německy mluvícím prostředí rychle šířily, dostaly se i k poddaným Ferdinanda V. Mezi obyvateli se objevilo překvapení nad skutečností, „že král Arnošt mohl nařídít toto zrušení říšského zemského zákona bez ohledu na přání většiny jeho poddaných“, ale byly přesvědčení, že král v žádném případě nechce zavést „absolutní formu vlády“, přesto jeho jednání viděli jako možnou hrozbu i pro další země.²¹⁷ Rovněž veřejnosti neušly zprávy o počínání „göttingenské sedmičky“. Zazněl návrh, aby „profesoři z univerzitního města Göttingen odevzdali protest do dalších stávajících parlamentů v jiných státech“.²¹⁸

Taktéž se objevila zpráva o zřízení nového stavu, což podnítilo další zájem. Policejní ředitel jeho ustavení komentoval následovně: „Ustanoven z toho důvodu, protože hlavní město Hannover a jiná důležitá města tohoto státu, nejen poslanci v generálních stavech, veřejně protestovali proti zrušení ústavy z 1833.“²¹⁹ Dále pak zapsal smýšlení veřejnosti, které vyjadřovalo politování, „že jednání shromáždění nejsou veřejná, ale konají se za zavřenými dveřmi, a

²¹³ MÜLLER, s. 151.

²¹⁴ REODDER, s. 391.

²¹⁵ Tamtéž, s. 392.

²¹⁶ Tamtéž, s. 393.

²¹⁷ Situační zpráva pro Prahu za měsíc listopad, Praha, 8. 12. 1837, NA, PGT, kart. 42.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc únor, Praha, 12. 3. 1838, NA, PGT, kart. 42.

proto není nebo je jen dáván nesouvislý obraz pro novináře“.²²⁰ Lidé si uvědomovali nestabilitu tohoto státu, která dle nich mohla přispět k vypuknutí nepokojů jak v Hannoveru, tak i v jiných německých zemích. Ve spojení s církevními problémy v Prusku se obávali projevů náboženských radikálů a také různých rozvratných společností.²²¹

Informace z Hannoveru za následující měsíce nepřinesly uklidnění, proto se předpokládal zásah některých států z Německého spolku, který by ukončil *„naprostý bezprávný stav v Hannoveru, ve kterém se mohly uchytit nebezpečné anarchistické tendence*“.²²² Intervence měla vést k nalezení mírové cesty, jelikož *„mírová cesta mezi králem a poddanými nebyla doposud vyřešena*“.²²³ V roce 1840 se situace kolem hannoverského krále začala pomalu stabilizovat, ale i s tím bylo vyjádřeno přání, aby se zastánci konstituce a panovník v zájmu společného dobra setkali a vyřešili stávající rozepře.²²⁴ Sasko se svým prostřednictvím snažilo vyjednat smír mezi nesvářenými stranami. Vzhledem k tomuto vyjednávání bylo vyjádřeno přání, aby *„Saská vláda udělala tajnou schůzi, kde by mohla být nastalá situace v klidu vyřešena*“.²²⁵ S protahujícím se sporem vyvstávala v českých zemích otázka: *„Kolik nejspíš vyplývá právních následků z jednání vlády a její vznětlivé opozice pro obyvatelstvo v zemi?*“²²⁶ Avšak 6. srpna 1840 se na čtrnáct dní sešel parlament, jelikož bylo jmenováno dostatečné množství poslanců, a projednal některé důležité body jako rozpočet a následně došlo k dalšímu odročení jednání na tři roky.²²⁷ V následujících letech ztratilo hannoverské království pro čtenáře na atraktivitě.

K sledovaným státům z německého prostředí patřilo Prusko, když ve druhé polovině třicátých let probíhal náboženský spor mezi pruskými státními orgány a arcibiskupem z Poznaně a Hnězdna. V roce 1837 vypukl tuhý boj

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc duben, Praha, 9. 5. 1838, NA, PGT, kart. 42.

²²² Situační zpráva pro Prahu za měsíc únor, Praha, 12. 3. 1839, NA, PGT, kart. 42.

²²³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc květen, Praha, 12. 6. 1839, NA, PGT, kart. 42.

²²⁴ Situační zpráva pro Prahu za měsíc duben, Praha, 12. 5. 1840, NA, PGT, kart. 43.

²²⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc únor, Praha, 12. 3. 1840, NA, PGT, kart. 43.

²²⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc březen, Praha, 12. 4. 1840, NA, PGT, kart. 43.

²²⁷ MLYNEK, Klaus a kol., *Geschichte der Stadt Hannover*, Hannover 1994, s. 307.

o výchovu dětí ze smíšených katolicko-protestantských rodin. Kněz uzavírající sňatek smíšeného páru musel obdržet od protestantského partnera písemný závazek, že děti budou vychovávat jako katolíky. Toto jednání avšak bylo v rozporu s pruskými zákony, které stanovily, že v takových to případech mají být děti vychovávány v náboženství otce. Dříve katolický kněz požadoval jen ústní závazek od protestantského partnera, ale s nástupem nového arcibiskupa v Kolíně nad Rýnem nastala změna. Arcibiskup Celmens August Droste-Vischering obnovil jednostranný závazek o výchově dětí pro nekatolické partnery ve smíšených manželstvích. Pruský král Fridrich Vilém III. to považoval zasahování do svých pravomocí. Po nezdařilém vyjednávání a hledání kompromisu nechal v listopadu 1837 zatknout kolínského arcibiskupa, který byl internován v pevnosti Mindenu. Zde nesměl přijímat oficiální hosty a probírat církevní záležitosti. Rovněž královské dekrety postavily praxi s vyžadováním písemného souhlasu mimo zákon. Pruští katolíci se ovšem po tomto zásahu panovníka radikalizovali. Oficiální závazek při uzavření smíšeného manželství se začal opět vyžadovat, a to především na východě pruského území z iniciativy poznaňského arcibiskupa Martina von Dunina.²²⁸ Ten byl rovněž za svůj postoj zatčen a uvězněn v pevnosti Kolberg. Po desetiměsíčním trestu jej nový pruský král Fridrich Vilém IV. propustil. Především internace druhého arcibiskupa se setkala s velikým zájmem po celé katolické Evropě, což značně exponovalo konflikt.²²⁹ V průběhu zásahů Fridricha Viléma III. se v některých městech konaly demonstrace. Po odsouzení pruské vlády papežskou bulou se na stranu uvězněných arcibiskupů přidali i biskupové z Padernbornu a Münsteru. V západních provinciích vedl vývoj v letech 1837–1838 k radikalizaci katolíků.²³⁰

Zprávy o událostech v Prusku vyvolávaly pozornost i u poddaných Ferdinanda V. Publicitu přineslo dění mezi papežskou stolicí a pruskou vládou na jaře 1838. Lidé považovali za možné východisko z krize „*intervenci*

²²⁸ CLARK, Christopher, *Prusko. Vzestup a pád železného království*, Praha 2008, s. 355–356.

²²⁹ ALVIS, Robert, *A Clash of Catholic Cultures on the German-Polish Border: The Tale of a Controversial Priest in Poznań 1839–1842*. In: *The Catholic Review* 88, 2002, 3, s. 474.

²³⁰ CLARK, s. 356.

katolických panovníků k vyrovnání otázky nejvyššího nevídaného náboženského rozdílu“.²³¹ Rovněž se v převážně katolických českých zemích vyskytly starosti, „*aby náboženské rozdíly nebyly nepříznivé pro důstojnost katolického náboženství*“ a taktéž aby probíhající konflikt nedal vzniknout tajným církevním spolkům, které by přispěly ještě k větší destabilizaci situace.²³² A na adresu pruské vlády se také snesla kritika, že na území katolických států podporuje rozšiřování pamfletů.²³³ Přitom se ve skutečnosti objevovaly ve velké míře letáky odsuzující pruskou vládu.²³⁴ Lidé vyjadřovali i politování nad tím, že „*při hledání klidu v Německu náboženské rozdíly vše podkopají, což otevře brány všem demagogickým způsobům*“.²³⁵

Do tohoto náboženského konfliktu se zapojilo Rakousko s cílem zprostředkovat vhodné řešení, a i z toho důvodu se předpokládalo, že „*spravedlivý a moudrý rakouský kabinet učiní skrze zprostředkování u papežské stolice konec náboženským problémům v Prusku*“.²³⁶ Také přišla kritika Fridricha Viléma III. za zasahování do církevních záležitostí. Nadále v lidech přetrvával strach z rozšiřování katolického či protestantského fanatismu.²³⁷ I v následujícím období vyvolávaly zprávy z Pruska značný ohlas. Veřejnost předpokládala, že vzájemný konflikt nebude snadno urovnán, čemuž nahrávaly informace o tajném úniku arcibiskupa Dunina z internace.²³⁸

Významným bodem v urovnání náboženského konfliktu se stalo úmrtí krále Fridricha Viléma III. a nástup jeho syna Fridrich Viléma IV. na pruský trůn. Zesnulý panovník byl hodnocen, „*jako opravdový přítel Rakouska a císařského dvora a rovněž byl nejvyšším spojencem požehnaného císaře*“.²³⁹ Tato

²³¹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc březen, Praha, 12. 4. 1838, NA, PGT, kart. 42.

²³² Tamtéž.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ CLARK, s. 356.

²³⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc duben, Praha, 9. 5. 1838, NA, PGT, kart. 42.

²³⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen, Praha, 12. 11. 1838, NA, PGT, kart. 42.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Situační zprávy pro Prahu za měsíc květen, listopad, 12. 6., 12. 11. 1839, NA, PGT, kart. 42.

²³⁹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc červen, Praha, 8. 7. 1838, NA, PGT, kart. 42.

zpráva se stala „ochromující i pro všechny mírumilovné občany“.²⁴⁰ Výměna na pruském trůnu přinesla podle veřejnosti naději, že by mohlo dojít k urovnání náboženských problémů, což se i následně doopravdy stalo. Policejní ředitel v této souvislosti informoval, že Dunin po zrušení trestu a propuštění z vězení přísahal věrnost králi, což bylo přijato dobře katolíky i protestanty. Taktéž se dostalo přívětivému přijetí arcibiskupa Poznaně při návratu do jeho diecéze.²⁴¹ S těmito kroky nového pruského panovníka nastal opět klid v pruských náboženských otázkách.

V roce 1843 se zájem obyvatel orientoval na zákaz novin *Leipziger Allgemeine Zeitung* v celém Prusku. Smýšlení obyvatelstva potěšilo schválení zákazu a považovalo to za dobrý krok pruského panovníka v boji proti různým „rozvratným tendencím“, a pokud by polevil, tak dle mínění rakouského obyvatelstva mohlo dojít k jejich dalšímu šíření.²⁴²

Veřejnost nevěnovala tolik pozornosti revolucím v německých státech. Obyvatelé monarchie, ale především vláda, se zaujetím sledovala dění v Sasku. Působila na ně obava z rozšiřování revolučních myšlenek do českých zemí. Zájem o stavbu železnice v Saském království panoval především z hospodářského hlediska. Ve druhé polovině třicátých let se poddaní Ferdinanda V. zaměřili na hannoverské záležitosti, kde se v konfliktu panovníka s univerzitními profesory zcela nepřiklonili ani k jednomu uskupení. Při náboženských problémech v Prusku si přáli a doufali, že skrze rakouské zprostředkování dojde k urovnání problémů. Oproti tomu při zákazu *Leipziger Allgemeine Zeitung* v Prusku postavilo veřejné mínění na stranu Berlína.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 13. 9. 1840, NA, PGT, kart. 43.

²⁴² Situační zprávy pro Prahu za měsíc prosinec, leden, únor, Praha, 12. 1., 12. 2., 14. 3. 1843, NA, PGT, kart. 43.

7 Rusko

Na podzim roku 1830 se revoluční bouře rozšířily i do Kongresového Polska. Zde 29. listopadu 1830 vypuklo povstání proti Rusku, se kterým bylo spojeno personální unií. Od roku 1815 narůstala nespokojenost polského obyvatelstva. Především mladí zakládali ve městech tajné spolky, které neměly dlouhého trvání. Hlavními centry spiklenců se stala Varšava a Vilno.²⁴³ Jednotlivé organizace se pokoušely mezi sebou navázat kontakty, nicméně policie proti nim dokázala efektivně zasahovat. Mimo mladé lidi vyvíjeli ilegální činnost důstojníci v armádě, což prezentovali jako symbol nesouhlasu s despotickou vládou.²⁴⁴ V roce 1829 uvažovali důstojníci o atentátu na Mikuláše I., který přijel do Varšavy na korunovaci. Ovšem nezískali potřebnou podporu v lidových vrstvách ani u šlechticů. Nový impuls přišel s červencovou revolucí ve Francii a ozbrojeným odporem Belgie.²⁴⁵

Kadeti z varšavské vojenské školy předešli odhalení a 29. listopadu 1830 zaútočili na Belveder, kde pobýval velkokníže Konstantin.²⁴⁶ Ke vzbouřencům se přidaly některé vojenské posádky a podporu získali i od obyvatel Varšavy. Diktátorem se stal Józef Chłopický, ale ten nevěřil ve vítězství, a z toho důvodu začal vyjednávat s carem. Ruský panovník zastával k Polsku nekompromisní postoj, poněvadž vyžadoval bezpodmínečnou kapitulaci. Tímto požadavkem ruského vládce ztratil diktátor značnou část své autority. Kvůli dalšímu možnému postupu vytvořil Národní vládu, do jejíhož čela se dostal Adam Czartorysky. Dne 25. ledna 1831 došlo k sesazení Mikuláše I. z polského trůnu.²⁴⁷ V únoru vstoupila carská vojska na území Polska.²⁴⁸ Ještě téže měsíc proběhly dvě velké bitvy se značnými ztrátami na obou stranách, ale ruská armáda stála na předměstí Varšavy. Polské povstání našlo sympatie po celé Evropě, jelikož armáda zaměstnaná potlačením polských snah o osamostatnění nemohla zasahovat proti

²⁴³ ŘEZNÍK, Miloš, *Za naši, vaši svobodu. Století polských povstání (1794–1864)*, Praha 2006, s. 181.

²⁴⁴ KOSMAN, Marceli, *Dějiny Polska*, Praha 2001, s. 221.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ VEBER, Václav, *Dějiny Ruska*, Praha 1995, s. 413.

²⁴⁷ KOSMAN, s. 222.

²⁴⁸ DAVIES, Norman, *Polsko*, Praha 2003, s. 167.

revolucím na západě. Do bojů se po boku polských branců zařadili i dobrovolníci ze sousedních zemí či Francie. Do Kongresovky proudila i materiální pomoc. Ovšem žádný ze států se za polskou samostatnost nepostavil, dokonce ani papež Řehoř XVI. Mezi samotnými vzbouřenci panovala nedůvěra, kdy na jedné straně stála skepse aristokracie a na straně druhé nezáměr lidových mas. V polovině srpna došlo ve Varšavě k bouřím, které záhy zpacifikovaly polské oddíly. Carské vojsko zaútočilo na hlavní město, které následně 8. září 1831 kapitulovalo.²⁴⁹

Samotný zásah ruské armády vzbudil poměrně velkou pozornost, ale přístup veřejnosti k polskému povstání byl rozporuplný. Část českých aktivistů, především ze starší generace, viděli odpor Poláků jako zradu všeslovanské myšlenky. Naopak mladší generace se zastávala liberálních revolucí a podporovala polské snahy o samostatnost. Po porážce povstání v Kongresovce někteří obyvatelé, většinou z řad studentů, aktivně podporovali emigranty prchající z Polska přes české země.²⁵⁰

Krajští hejtmani v souvislosti s tímto děním zasílali do Prahy zprávy s rozličnými informacemi. Na jedné straně se objevila sdělení oznamující, že „*polský úděl našel všude zájem*“.²⁵¹ Na straně druhé se o měsíc později, kdy proběhlo potlačení listopadového povstání, policejní prezidium vyjádřilo takto: „*Pád Varšavy podnítil jen malý, pád Belgie žádný zájem.*“²⁵² Z jiného kraje zase došlo hlášení, že „*zájem vyvolalo pokoření Polska od Ruska*“.²⁵³ Zjištěn byl i ohlas na dění v Kongresovce sympatizující s carovým zásahem, jelikož „*Rusko zřizuje klid v Polsku pro pořádek v Evropě*“.²⁵⁴ Rozporuplné informace však souvisely s postojem obyvatelstva k polské otázce. Jak bylo naznačeno výše, čeští aktivisté se rozdělili na dva tábory, ale ti představovali jen velmi malou část populace. Situační zprávy pocházely z jednotlivých krajů, kde bylo zjišťováno

²⁴⁹ ŠTAIF, S. 20.

²⁵⁰ LNĚNIČKOVÁ, s. 82–83.

²⁵¹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc srpen, Praha, 6. 9. 1830, NA, PGT, kart. 42.

²⁵² Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 18. 10. 1831, NA, PGT, kart. 42.

²⁵³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen, Praha, 30. 11. 1831, NA, PGT, kart. 42.

²⁵⁴ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 18. 10. 1831, NA, PGT, kart. 42.

mínění obyvatelstva, a to samozřejmě záleželo nejen na složení populace a jeho sympatiích, ale i vzdělání.

V září 1836 se obyvatelé monarchie z pruského tisku dozvěděli o nečekaném pádu a poranění cara Mikuláše I. Byly vyjádřeny obavy nad „*nebezpečím, do níž by se Evropa náhlou smrtí cara Mikuláše mohla dostat*“. Dále mu všechny „*spořádané vrstvy občanů*“ přály štěstí a brzké uzdravení.²⁵⁵ Veřejnosti neunikly zprávy o cestách ruského panovníka po Evropě. Nejprve v dubnu 1838 vyvolala pozornost návštěva Teplic. Mezi lidmi kolovala informace, že „*účel cesty a dvoutýdenního pobytu ruského monarchy v Teplicích nebyl pouze charakteru ozdravného, nýbrž také politického*“.²⁵⁶ V této souvislosti občané rakouského mocnářství vyslovili přání, „*aby pacifikace Španělska a Hannoverska byla vyřešena na setkání panovníků nebo na kongresu ministrů*“.²⁵⁷ Což by mělo „*přinést klid a pořádek zlomenému, sociálnímu životnímu stavu*“.²⁵⁸ Obyvatelstvo v tomto případě reagovalo na přetrvávající občanskou válku ve Španělsku a taktéž na panovníkem zrušení ústavy v Hannoversku, kde se proti králi zvedla vlna nevole. Lidé si všímali i návštěv cara v zahraničí: „*Dlouhý pobyt císaře Ruska v Německu, především ve Výmaru, byl vzhledem k novým problémům s Francií a Velkou Británií podezřelý*“.²⁵⁹ Také v roce 1845 občanům neunikl: „*Průjezd cara přes Prahu a Čechy do Itálie, který podnítl zájem*“.²⁶⁰

Dalším tématem objevujícím se v souvislosti s Ruskem byla stavba železnice. Projekt železničního spojení Varšavy se severní dráhou císaře Ferdinanda na polsko-rakouské hranici vzbudil zájem především z obchodních důvodů. Policejní ředitel v této souvislosti uvedl: „*Působí zde myšlenka, že existence této trati má plnit účely zdejších podnikatelů*“.²⁶¹

²⁵⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 8. 10. 1836, NA, PGT, kart. 42.

²⁵⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc duben, Praha, 9. 5. 1838, NA, PGT, kart. 42.

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha 7. 10. 1838, NA, PGT, kart. 42.

²⁶⁰ Situační zpráva pro Prahu za měsíc říjen, Praha 15. 11. 1845, NA, PGT, kart. 44.

²⁶¹ Situační zpráva pro Prahu za měsíc, září, Praha, 7. 10. 1838, NA, PGT, kart. 42.

Do českých zemí se rovněž dostaly informace o soupeření velmocí v centrální Asii. Pochod ruské armády na město Chiva ležící v dnešním Uzbekistánu spadal do Velké hry, jelikož mezi sebou soupeřili Britové a Rusové o rozhodující vliv ve střední Asii. V reakci na působení Londýna v Afghánistánu se v listopadu 1839 vydala vojenská ruská expedice s cílem dobýt Chivu. Ovšem nepříznivé počasí zabránilo carským jednotkám město získat a v únoru 1840 se vrátili zpět do Ruska. Sice výprava skončila nezdarem, ale carské jednotky neutrpěly porážku jako britské angažmá v Afghánistánu. Petrohrad prezentoval výpravu jako boj proti banditům, aby si zachoval tvář.²⁶² Informace o tažení carských jednotek do Chivy „*nepodnítily žádný větší zájem*“,²⁶³ přesto se mezi lidmi objevil názor, vystihující situaci, že Rusové nepodnikli tažení, aby zneškodnili lupičské hordy, ale že se za tím skrývají politické důvody dobývání Kábulu Brity.²⁶⁴

Pozornosti neunikly ani události kolem jmenování srbského knížete Alexandra Karadjordjevice, v nichž se zrcadlil spor Velké Británie, Francie a Ruska. Osmanské říši bylo nařizeno ultimátum ohledně uznání Alexandra jako srbského vládce. Občané monarchie zaujali následující postoj: „*Lidé téměř všeobecně věří, že Porta, na popud Francie a Anglie, vyhověla ruskému požadavku uznání knížete s tím, že počítala, že přes všechny okolnosti bude mít podporu evropských mocností.*“²⁶⁵

V souvislosti s Ruskem policejní ředitel dále zaznamenal: „*Poslední události na hranicích Černé Hory, které uvádí několik zahraničních listů, ruší poddaní a ruský konzul v Dubrovníku se setkali u místního publika s větším zájmem.*“ Veřejnost litovala „*pádu všeobecného míru*“.²⁶⁶ Černá Hora v tuto dobu bojovala s Osmanskou říší a očekávala podporu Ruska, ale Petrohrad odmítl přijít pomoci. Černohorci ve válce s Turky neuspěli, ale došlo k vytvoření

²⁶² MORRISON, Alexander, *Twin Imperial Disasters. The invasion of Khiva and Afghanistan in the Russian and British Official Mind, 1839–1842*, In: *Modern Asian Studies* 48, 2014, 1, s. 288.

²⁶³ Situační zpráva pro Prahu za měsíc prosinec, Praha, 12. 1. 1840, NA, PGT, kart. 43.

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ Situační zpráva pro Prahu za měsíc duben, Praha, 15. 5. 1843, NA, PGT, kart. 43

²⁶⁶ Situační zpráva pro Prahu za měsíc září, Praha, 7. 10. 1838, NA, PGT, kart. 42.

vzájemné hranice mezi oběma zúčastněnými státy, a tím de facto k uznání černohorské nezávislosti. Následně došlo k vytyčení hranice i s Rakouskem.²⁶⁷

Ze záležitostí týkajících se Ruska zaujalo veřejnost nejvíce Polské povstání v roce 1830. Konflikt v Polské Kongresovce rozdělil smýšlení obyvatel na dva protichůdné tábory. Příslušníci starší generace obviňovali Poláky ze zrady všeslovanské myšlenky. Naproti tomu mladší generace stála na straně Poláků a jejich snahy o samostatnost podporovala. Poddaným v rakouské monarchii neunikly ani cesty cara Mikuláše I. po Evropě. Kromě toho se zde také šířily zvěsti o velmocenském soupeření na území střední Asie a Balkánu.

²⁶⁷ RYCHLÍK, Jan, *Mezi Vídní a Cařihradem*, Praha, 2009, s. 163.

8 Závěr

Vnímaní Rakouska jako tvrdě represivní a uzavřené země v dnešní době neobstojí. Cenzura sice zasahovala do běžného života obyvatel, ale různé zdroje dovozovaly čtenáři získat poměrně široké spektrum literatury, jak oficiální cestou, tak pomocí černého trhu. Lidé informace cíleně vyhledávali a rovněž se zajímali o zahraniční dění, což mimo jiné dokládají situační zprávy.

V roce 1830 vypukla ve Francii revoluce, která ukončila absolutistické snahy Karla X. K moci se dostali liberálové, kteří zvolili králem Ludvíka Filipa Orleánského. Podle francouzského vzoru se na rozličných místech Evropy v následujících měsících rozhořely nepokoje. V českých zemích „Tři slavné dny“ u obyvatelstva nevyvolaly větší ohlas. Vyskytovaly se jen obavy z možného vypuknutí válečného konfliktu. Většímu zájmu se těšily až atentáty na francouzského krále, kterých na jeho osobu během vlády bylo spácháno značné množství. Veřejnost toto dění kolem Ludvíka Filipa reflektovala. Pokusy zavraždit jej vzbuzovaly rozhořčení. Častokrát byly připisovány tajným spolkům a podvratným myšlenkám, jakožto důsledek červencové revoluce. Mnohdy veřejné mínění z těchto vražedných činů obviňovalo nejnižší vrstvy obyvatelstva.

Vydatné pozornosti se od poddaných Ferdinanda V. dostalo Rýnské krizi. Tu způsobily problémy v Osmanské říši, kde proti sobě stanuli sultán a jeho egyptský vazal. Většina mocností se v tomto konfliktu postavila na stranu Porty a požadovala od egyptského despoty ústupky. Francie se zastávala právě Muhammada Alího, což ji v Evropě dostalo do izolace. Na jednání mocností o postupu proti vazalovi byla přizvána i Paříž, která se ale nechtěla účastnit. Nakonec jednání probíhala bez její účasti a rozhodnutí jí bylo jen oznámeno. Tento postup podnítil u francouzské veřejnosti rozhořčení a volání po válce. Případným konfliktem by byly nejvíce ohroženy porýnské monarchie a rakouské državy v Itálii, což v Evropě vyvolávalo napětí. Obyvatelstvo českých zemí bylo o událostech týkajících se Osmanské říše a následně i Francie dobře informováno. Veřejné mínění v této souvislosti logicky vyjadřovalo obavy o mír

v Evropě a rovněž se obávalo možných sociálních nepokojů. Strach panoval i z případného omezení obchodu.

V roce 1833–1839 probíhala ve Španělsku občanská válka. Na jedné straně stála regentka Marie Kristýna Bourbonská podporována liberály, opačnou stranu reprezentoval pretendent španělského trůnu Don Carlos. Konflikt se odehrával především na severu Pyrenejského poloostrova, kde zdejší provincie byly v držení karlistů. Obě válčící uskupení se vyznačovaly velkou krutostí. Do konfliktu se zapojily i evropské mocnosti. Londýn a Paříž podporovaly Madrid. Menší pomoci se dostávalo i Donu Carlosovi od spřátelených států. Postupně se karlisté dostávali do defenzívy a jejich vzájemné rozepře prohlubovaly vnitřní krizi. V roce 1839 obě znesvářená uskupení uzavřela mír. Pro pretendenta to znamenalo hořkou porážku, po které následně odešel do exilu. Odboj ve Španělsku po nějakou dobu přetrvával, ale liberálové jej zvládli potlačit. Obyvatelé českých zemí byli velmi dobře informováni o španělské občanské válce. Veřejné mínění, stejně tak i Vídeň, se přiklánělo na stranu pretendenta Dona Carlose. Nejdříve volalo po ukončení bojů a vyřešení nástupnictví, ale s větší podporou liberálů ze strany Francie a Velké Británie se radikalizovalo a požadovalo zásah východních mocností ve prospěch pretendenta. Počinání západních mocností bylo odsuzováno, avšak po válce veřejnost nevolala. Taktéž byli lidé zděšeni krvavými excesy obou bojujících stran. Následně se zájem obyvatelstva obrátil ještě k problémům spojených s vládou generála Espartera, kdy se veřejnost obávala větší eskalace násilí. Dále požadovala zásah velmocí pro nastolení pořádku a s radostí přijala nástup Isabely druhé na španělský trůn. Následné napětí spojené s výběrem manžela pro královnu už veřejnost nereflektovala.

Velkou Británii na počátku třicátých let nezasáhla revoluce, ale musela se vyrovnávat s dělnickými bouřemi a požadavky katolíků. Dělníci si nárokovali práva, i právě kvůli tomu roku 1838 vznikla Charta lidu. Tento dokument se rychle šířil po Velké Británii a vyvolával značný ohlas. V roce 1839 byla sestavena petice, kterou podepsalo velké množství obyvatel. Ta byla předložena

parlamentu a ten ji odmítl, což spustilo stávkou a dokonce násilnosti. Represivní složky protesty potlačily. V roce 1842 byla podána druhá petice, kterou rovněž parlament odmítl. Neúspěch odstartoval masové nepokoje a stávky. Tentokrát i s větší mírou násilí. Ovšem policie dělnické hnutí pacifikovala. Smýšlení obyvatel monarchie nesympatizovalo s chartisty, ale ani se neobávalo rozšíření bouří, jelikož spoléhalo na anglickou vládu a ústavu. Jen opět požadovalo potlačení tajných spolků. Většímu zájmu se v českých zemích dostalo aktivitám Daniela O'Connella. Tento irský právník nejdříve dosáhl zrovnoprávnění katolíků, ale později prosazoval rozdělení britsko-irské unie. Jeho kampaň skončila v roce 1843 fiaskem. Rakouští občané se v souvislosti s činy tohoto agitátora neobávali o evropský mír. Spíše jej viděli jako člověka s postranními úmysly, ale předpokládali, že britská ústava zaručí klid a pořádek. Na britský trůn v roce 1837 usedla královna Viktorie. Panovníci, jejímu manželovi i potomků bylo přáno štěstí a klid. Atentáty na ní spáchané byly odsouzeny a důvod vzniku viděli v revoluční propagandě. Obyvatelé českých zemí reflektovali i aféru křižníku Vixen, jež byl Velké Británii zabaven Ruskem, což prohloubilo krizi mezi těmito státy. V tomto sporu se postavili na stranu Ruska. V souvislosti s mezinárodním napětím se poddaní rakouského císaře strachovali z možné války.

Některé německé státy se musely potýkat s revolučními bouřemi. Mezi ně patřilo i Sasko, které Vídeň z obavy ze šíření nepokojů bedlivě sledovala. V českých zemích ovšem nenašlo ohlas. Především obchodníků se dotýkalo zapojení Saského království do Německého celního spolku. Lidé počítali, že jim to znesnadní obchodování. Další zájem přivodil nástup Arnošta Augusta I. v roce 1837 na hannoverský trůn. Po svém nástupu zrušil ústavu, proti čemuž vystoupilo sedm profesorů z univerzity v Göttingenu. Tři strůjci protestu museli odejít do exilu, což rozpoutalo po celém Německém spolku pozdvižení. Veřejné mínění se podívovalo nad zásahem rozhodnutí krále, který nebral ohled na své poddané, ale také si nemysleli, že by Arnošt chtěl zavést absolutistickou formu vlády. Dále požadovali zásah, aby se nemohly šířit různé anarchistické tendence.

Posledním ze států v německém prostředí, ve kterém obyvatelé rakouské monarchie reflektovali dění, bylo Prusko. Zde v roce 1837 vypukl náboženský spor mezi arcibiskupem a králem o výchově dětí ve smíšených rodinách. Fridrich Vilém III. nechal uvěznit dva rebelující arcibiskupy, ale tím spor nevyřešil. Urovnat se jej podařilo až jeho synovi, který je z internace propustil. Lid českých zemí se obával oslabení pozice katolického náboženství, proto viděl, jako vhodné řešení pro ukončení sporu, intervenci katolických panovníků.

Oproti revolucím v ostatních státech listopadové povstání v Polsku vzbudilo u poddaných Františka I. zaujetí. Po vzoru červencového dění ve Francii a odboje Belgičanů se polští kadeti rozhodli dát najevo svoji nespokojenost s nadvládou Ruska. Dne 29. listopadu 1830 se rozpoutalo povstání, které sesadilo z polského trůnu cara Mikoláše I. Ovšem ruská armáda pronikla na území Kongresovky. Na počátku září dobyla Varšavu a rebelii potlačila. Česká veřejnost s ohledem na dění v Polsku byla značně polarizovaná. Někteří viděli v Rusku zachránce míru v Evropě, někteří sympatizovali s Poláky a jejich bojem za svobodu. Našli se i tací, které dění v Kongresovém Polsku nezajímalo. Pozornosti obyvatel neušly cesty po Evropě Mikuláše I., ale rovněž tažení carské armády na město Chiva v rámci rusko-britského soupeření o centrální Asii. Petrohrad účel výpravy prezentoval jako snahu udržet pořádek. Obyvatelé rakouské monarchie zastávali názor, že se jedná o odpověď na britské angažmá v Afghánistánu.

Při porovnání zájmu veřejnosti o jednotlivé země, se největší pozornosti dostávalo Francii, což lze pochopit, jelikož byla považována za počátek problémů ve třicátých a čtyřicátých letech. Za což byla silně kritizována. Druhé by v pomyslném žebříčku skončilo Španělsko, kde se odehrával občanský konflikt. Nejméně reflektované bylo dění ve východní Evropě.

Nezájem může být spojen s menší dostupností informací a jejich atraktivitou. Ovlivňovat veřejné mínění mohlo hned několik aspektů. Jedním z nich byla samotná vláda a její postoje. Taktéž v této době patřilo vzdělání k výsadě majetnějších lidí žijících spíše ve městech. Mínění obyvatelstva bylo

konzistentní a konzervativní. Lidé ujišťovali císaře o své podpoře a rovněž ji vyjadřovali i jeho spojencům. Obavy o evropský mír panovaly v souvislosti s různými válkami, bouřemi nebo napětím. Ve společnosti se objevoval strach z šíření různých tajných spolků nebo ideologií.

9 Prameny a literatura

Národní archiv, Praha

I. oddělení

Pražské gubernium – tajné 42–44.

Moravský zemský archiv, Brno

Skupina B

Moravsko-slezské gubernium – prezidium 94.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav (ed.), *Dopisování Jana Krouského a jeho přátel*, Praha 1932.

Österreichischer Beobachter 2. 8. 1830, č. 214; 21. 11. 1833, č. 325; 13. 10. 1833, č. 286; 4. 12. 1833, č. 338; 1. 8. 1834, č. 233; 18. 12. 1834, č. 352; 18. 10. 1835, č. 230; 20. 6. 1835, č. 171; 10. 1. 1836, č. 10; 17. 8. 1836, č. 230; 21. 8. 1837, č. 233; 21. 12. 1837, č. 355; 20. 7. 1838, č. 201; 20. 3. 1838, č. 79; 20. 5. 1840, č. 172.

ALVIS, Robert, *A Clash of Catholic Cultures on the German-Polish Border: The Tale of a Controversial Priest in Poznań 1839–1842*. In: *The Catholic Historical Review* 88, 2002, 3, s. 470–488.

ARIOVAT, Jacqueline Fellagne, *Rethinking Partisanship in the Conduct of the Chartist Trials 1839–1848*. In: *Albion. A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 29, 1997, 4, s. 596–621.

ARTERA, Antonio Ubieto, CAMPISTOL, Juan Reglá, ZAMORA, José María Jover, *Dějiny Španělska*, Praha 1995.

BAREŠ, Ladislav a kol., *Dějiny Egypta*, Praha 2009.

CLARK, Christoper, *Prusko. Vzestup a pád železného království*, Praha 2008.

CONZEMIUS, Victor, *Proroci a předchůdci*, Praha 1997.

DAVID, James a kol., *Attacks on the British Royal Family. The Role of Psychotic Illnes*. In: *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 36, 2008, 1, s. 59–67.

DAVIES, Norman, *Polsko*, Praha 2003.

DUBY, Georges, *Dějiny Francie. Od počátků po současnost*, Praha 2003.

FURET, François, *Francouzská revoluce. Díl 2.*, Praha 2007.

HEIDLER, Jan, *Čechy a Rakousko v politických brožurách předbřeznových*, Praha 1920.

CHALUPA, Jiří, *Don Carlos a ti druzí. Karlistické války ve Španělsku v letech 1833–1939*, Praha 2008.

HARISON, Casey, *The Stonemasons of Creuse in Nineteenth Century Paris*, Cranbury 2008.

HARSIN, Jill, *Barricades. The War of the Streets in Revolutionary Paris*, Basinstoge 2002.

HERRE, Franz, *Metternich*, Praha 1996.

HIBBERT, Christopher, *Královna Viktorie*, Ostrava 2004.

HOPPEN, Theodore, *Grammars of Electoral Violence in Nineteenth Century England and Ireland*. In: *The English Historical Review* 10, 1994, 109, s. 597–620.

CHVOJKA, Michal, *Príspevok k dejinám knižnej cenzúry a jej manipulácii habsburskou štátnou policiou v predmarcovom období*. In: *Časopis Matice moravské* 127, 2008, 2, 345–363.

CHVOJKA, Michal, *Zwischen Reform und Beharrung. Die Rolle des Graf Sedlnitzky in der Zensurenentwicklung der 1840er Jahre*. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 55, 2008, s. 55–77.

CHVOJKA, Michal, *Situačné správy. Archívny zdroj medzi kritickou a idealizujúcou reflexiou skutočnosti*. In: Nové historické rozhľady 1, 2001, 2, s. 77–99.

INGLE, Harold, *Nesselrode and the Russian Rapprochement with Britain 1836–1844*, Los Angeles 1976.

KEMNITZ, Thomas Milton, *Approaches to the Chartist Movement. Feargus O'Connor and Chartis Strategy*. In: Albion. A Quarterly Journal Concerned with British Studies 5, 1973, 1, s. 67–73.

KEMNITZ, Thomas Milton, *The Chartist Convention of 1839*. In: Albion. A Quarterly Journal Concerned with British Studies 10, 1978, 2, s. 152–170.

KOSMAN, Marcell, *Dějiny Polska*, Praha 2001.

LNĚNIČKOVÁ, Jitka, *České země v době předbřeznové 1792–1848*, Praha 1999.

MAUROIS, André, *Dějiny Francie*, Praha 1994.

MLYNEK, Klaus a kol., *Geschichte der Stadt Hannover*, Hannover 1994.

MOODY, Theodore, MARTIN, Francis a kol., *Dějiny Irska*, Praha 2012.

MORGAN, Kenneth a kol., *Dějiny Velké Británie*, Praha 1999.

MORRISON, Alexander, *Twin Imperial Disasters. The invasion of Khiva and Afghanistan in the Russian and British official mind, 1839–1842*, In: Modern Asian Studies 48, 2014, 1, s. 253–300.

MOSELY, Philip, *Intervention and Nonintervention in Spain*. In: *The Journal of Modern History* 13, 1941, 2, s. 195–217.

MÜLLER, Helmut a kol., *Dějiny Německa*, Praha 1995.

NIPPERDEY, Thomas, *Deutsche Geschichte 1800–1866. Bürgerwelt und starker Staat*, München 1994.

OBERMAIER, Walter, *Zensur im Vormärz und im Jahr 1848*. In: WIENZIELER, Erika (ed.), *The Journal of English and Germanic Philology* 15, 1916, 2, s. 7–30.

PEŘINA, Josef, *Přehledné dějiny vztahů české a německo-české literatury v 19. století*, Ústí nad Labem 1996.

PILBEAM, Pamela, *The Three Glorious Days the Revolution of the 1830 in Provincial France*. In: *The Historical Journal* 32, 1989, 2, s. 831–844.

POLIŠENSKÝ, Josef, BARTEČEK, *Dějiny Iberského poloostrova do přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2002.

RAPPAPORT, Helena, *Queen Victoria. A Biographical Companion*, Santa Barbara 2003.

REINALTER, Helmut, *Handbuch zur Geschichte der demokratischen Bewegung in Zentraleuropa. Von der Spätaufklärung bis zur Revolution*, Frankfurt am Main 2012.

REINALTER, Helmut, *Die Anfänge des Liberalismus in Österreich*. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* 42, 2008, s. 99–109.

REODDER, Edwin, *Goettingen, November 18, 1837, and after*. In: *Monatshefte für deutschen Unterricht* 29, 1937, 8, s. 389–395.

RUMPLER, Helmut, *Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Wien 1997.

RYCHLÍK, Jan, *Mezi Vídní a Caríhradem*, Praha, 2009.

ŘEZNÍK, Miloš, *Za naši, vaši svobodu. Století polských povstání (1794–1864)*, Praha 2006.

SEALSFIELD, Charles, *Rakousko jaké je*, Praha 1992.

SKED, Alan, *Metternich a Rakousko*, Brno 2014.

SKŘIVAN, Aleš, *Evropská politika 1648–1914*, Praha 1999.

STRACHEY, Lytton, *Královna Viktorie*, Praha 1993.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Francouzská červencová monarchie v kritickém roce 1840*. In: *Historický obzor* 18, 2007, 3/4, s. 50–56.

ŠEDIVÝ, *Rýnská krize v kontextu mezinárodních vztahů doby předbřeznové*. In: *Acta fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* 14, 2014, 2, s. 41–59.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Ohlas Rýnské krize v Rakouském císařství. Příspěvek ke studiu veřejného mínění v českých zemích doby předbřeznové*. In: *Český časopis historický* 112, 2014, 4, s. 681–712.

ŠTAIF, Jiří, *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830–1851*, Praha 2005.

TROMANS, Nicholas, *J. F. Lewis's Carlist War Subjects*. In: *The Burlington Magazine* 139, 1997, 1136, s. 760–765.

URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003.

VEBER, Václav, *Dějiny Rakouska*, Praha 2010.

VEBER, Václav, *Dějiny Ruska*, Praha 1995.

VONDRA, Roman, *České země v letech 1792–1848*, Praha 2013.

10 Resumé

The Master's thesis reflects the foreign-political news in the pre-March period in the Czech countries. It researches the attitude of the Czech and German population towards the foreign affairs. Furthermore, the thesis attempts to analyze the evolution of public opinion in the questions of foreign politics. It also strives to clarify which messages managed to make it through to Austria and whether they had influence on its population and how the public was informed.

Austria is sometimes considered to be "the European China" because of harsh censorship prescriptions and repressive apparatus. Nevertheless, residents of the monarchy had access to the information, even though it often meant dealing with difficulties. The main source of news was the officially published print that underwent censorship, however it still contained a considerable amount of information. The second possible means of having access to forbidden literature was via the black market, due to smuggling from foreign countries. July Revolution of 1830 became a significant turning point in history, as the liberals gained political power. Revolution attempts consequently spread throughout the whole Europe. The public opinion was informed about the situation, however it showed no relevant interest in the happenings in France which only showed up with the assassination attempts on the king Ludvík Filip that were more or less associated with the consequences of July Revolution. Interest also aimed towards the Rhine crisis, as well as related problems in the Ottoman Empire. The First Carlist War (1833-1839) was a major point of interest in the Czech countries and the Czech public leaned towards the side of pretender Don Carlos and condemned the interventions in behalf of liberals of Great Britain and France. In Great Britain, the Chartist Movement enforcing their rights and orthodox Catholics and Irish lead by O'Connell likewise enforcing their rights took the spotlight. The public opinion considered both groups to be a source of potential problems for not only the British society. Not even the royal family that was considered to be a stable element of Great Britain went unnoticed. In 1830, revolution attempts spread in German countries, however the public drew

attention only to Saxony. Less attention was paid to the German Customs Union and the building of railways. The public opinion remained ambivalent to the constitution problems in Hanover, as well as to the disagreement between the king of Prussia and the Catholic Church. The November Uprising in the Polish kingdom sparked the greatest response in the Czech countries. The consequent Russian intervention distinctly polarized the society. Even thereafter, the public observed the foreign politics of the tsarist Russia.